

ภาคผนวก

1. เกณฑ์บวกกลบศักราชต่าง ๆ

โดยศาสตราจารย์ถ้า ทองคำวรรณ

พุทธศักราช	มากกว่า	คริสต์ศักราช	543 ปี
	มากกว่า	มหาศักราช	621 ปี
	มากกว่า	จุลศักราช	1181 ปี
	มากกว่า	รัตนโกสินทรศก	2324 ปี
คริสต์ศักราช	มากกว่า	มหาศักราช	78 ปี
	มากกว่า	จุลศักราช	638 ปี
	มากกว่า	รัตนโกสินทรศก	1781 ปี
มหาศักราช	มากกว่า	จุลศักราช	560 ปี
	มากกว่า	รัตนโกสินทรศก	1703 ปี
จุลศักราช	มากกว่า	รัตนโกสินทรศก	1143 ปี

โดยอาศัยหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ ถ้าอยากรاجบนาว่าในปี จ.ศ. หรือ ร.ศ. นั้น ๆ ตรงกับ พ.ศ. ค.ศ. หรือ ม.ศ. เท่าใด ให้ตั้ง จ.ศ. หรือ ร.ศ. ที่ต้องการนั้นลงแล้วเอาเกณฑ์ที่มากกว่า บวกหรือเอาเกณฑ์ที่น้อยกว่าลบ ก็จะรู้ได้ เช่น อยากรاجบนาว่า พ.ศ. 2500 ตรงกับ ค.ศ. ม.ศ. จ.ศ. ร.ศ. เท่าใด ตั้ง 2500 ลบด้วย 543(เกณฑ์ ค.ศ.) เป็น ค.ศ. 1957 ตั้ง 2500 ลบด้วย 621 (เกณฑ์ ม.ศ.) เป็น ม.ศ. 1879 ตั้ง 2500 ลบด้วย 1181 (เกณฑ์ จ.ศ.) เป็น จ.ศ. 1319 ตั้ง 2500 ลบด้วย 2324 (เกณฑ์ ร.ศ.) เป็น ร.ศ. 176 หรืออยากรاجบนาว่า จ.ศ. 851 ใน Jarvis หลักนี้ ตรงกับ พ.ศ.เท่าใด ตั้ง 851 บวกด้วย 1181 (เกณฑ์ จ.ศ.) เป็น พ.ศ. 2032

อนึ่ง ถ้าอยากรاجบนาว่า พ.ศ. ค.ศ. ม.ศ. จ.ศ. ร.ศ. นั้น ๆ ตรงกับนักษัตรปีใด ให้ตั้ง ศักราชที่ต้องการนั้น ๆ ลง แล้วเอา 12 หาร เหลือเท่าใดให้คำนวนนับตั้งนี้

1. ถ้าเป็น พ.ศ. ให้นับปีมะเมี่ยเป็นปีที่ 1 ไปเท่าเศษ เช่น พ.ศ. 2500 หารด้วย 12 เศษ 4 นับแต่ปีมะเมี่ยถึงระกาครบ 4 จึงรู้ได้ว่าตกปีระกา (ทุก ๆ ศักราช ถ้าหารลงตัวให้ถือว่าเท่ากับ เป็นเลข 12 นับแต่ 1 ถึง 12 ก็จะรู้ได้)

2. ถ้าเป็น ค.ศ. ให้นับปีระกาเป็นปีที่ 1 ไปเท่าเศษ เช่น ค.ศ. 1957 หารด้วย 12 เศษ 1 นับระกาเป็นที่ 1 จึงรู้ได้ว่าตกปีระกา (แต่ในสมัยเมื่อไทยเราใช้วันขึ้นปีใหม่ในเดือนเมษายนนั้น

ให้นับดังนี้คือ ตั้งแต่เมษายนถึงธันวาคมแห่งปีนั้น ๆ ให้นับປีระกาเป็นที่ 1 ไปเท่าเศษ เมื่อขึ้น
ค.ศ.ใหม่ ตั้งแต่กราคม ถึงมีนาคม ให้นับปีออก เป็นที่ 1 ไปเท่าเศษ)

3. ถ้าเป็น ม.ศ. ให้นับปีเถาะเป็นที่ 1 ไปเท่าเศษ เช่น ม.ศ. 1879 หารด้วย 12 เศษ 7
นับแต่เถาะถึงระกาครบ 7 จึงได้ว่าตกลປีระกา

4. ถ้าเป็น จ.ศ. ให้นับปีกุนเป็นที่ 1 ไปเท่าเศษ เช่น จ.ศ. 1319 หารด้วย 12 เศษ 11
นับแต่กุนถึงระกาครบ 11 จึงรู้ได้ว่าตกลປีระกา

5. ถ้าเป็น ร.ศ. ให้นับปีขาลเป็นที่ 1 ไปเท่าเศษ เช่น ร.ศ. 176 หารด้วย 12 เศษ 8
นับแต่ขาลถึงระกาครบ 8 จึงรู้ได้ว่าตกลປีระกา

พระชนนี จ.ศ. 851 ในจารึกหลักนี้ เมื่อเอา 12 หารแล้วคงเหลือเศษ 11 นับแต่กุนถึง
ระกาครบ 11 จึงรู้ได้ว่าตกลປีระกา

การจัดลำดับปีและลำดับศักราชต่าง ๆ

ปี	พ.ศ.	ค.ศ.	ม.ศ.	จ.ศ.	ร.ศ.
มะเมีย	1				
ฯลฯ	ฯลฯ				
ระกา	544	1			
ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ			
เถาะ	622	79	1		
ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ		
กุน	1182	639	561	1	
ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	
ขาล	2325	1782	1704	1144	1
ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ
ระกา	2500	1957	1879	1319	176

ชื่อปี		ชื่อศก	
ไทยฝ่ายใต้	ไทยฝ่ายเหนือ	ไทยฝ่ายใต้	ไทยฝ่ายเหนือ
ชวด	ไจ	เอกศก	กاب
ฉลุ	เป้า	โภศก	ดับ
ชาล	ยี	ตรีศก	ราย
ເຄາະ	ເມ້າ	ຈັດວາສກ	ເມີງ
ມະໂຮງ	ສີ	ເບົພູຈະກ	ເປົກ (ເປັນິກ)
ມະເສັງ	ໄສ	ອະນຸກ	ກັດ
ມະເມີຍ	ສັງ	ສັບຕະກ	ກົດ
ມະແມ	ເມົດ	ອັຫຼຸກ	ຮວງ (ລວງ)
ວອກ	ສັນ	ນພະກ	ເຕົ່າ
ຮະກາ	ເຮາ (ເລົ້າ)	ສັມຖືທີສກ	ກາ
ຈອ	ເສົດ		
ຖຸນ	ໄກ		

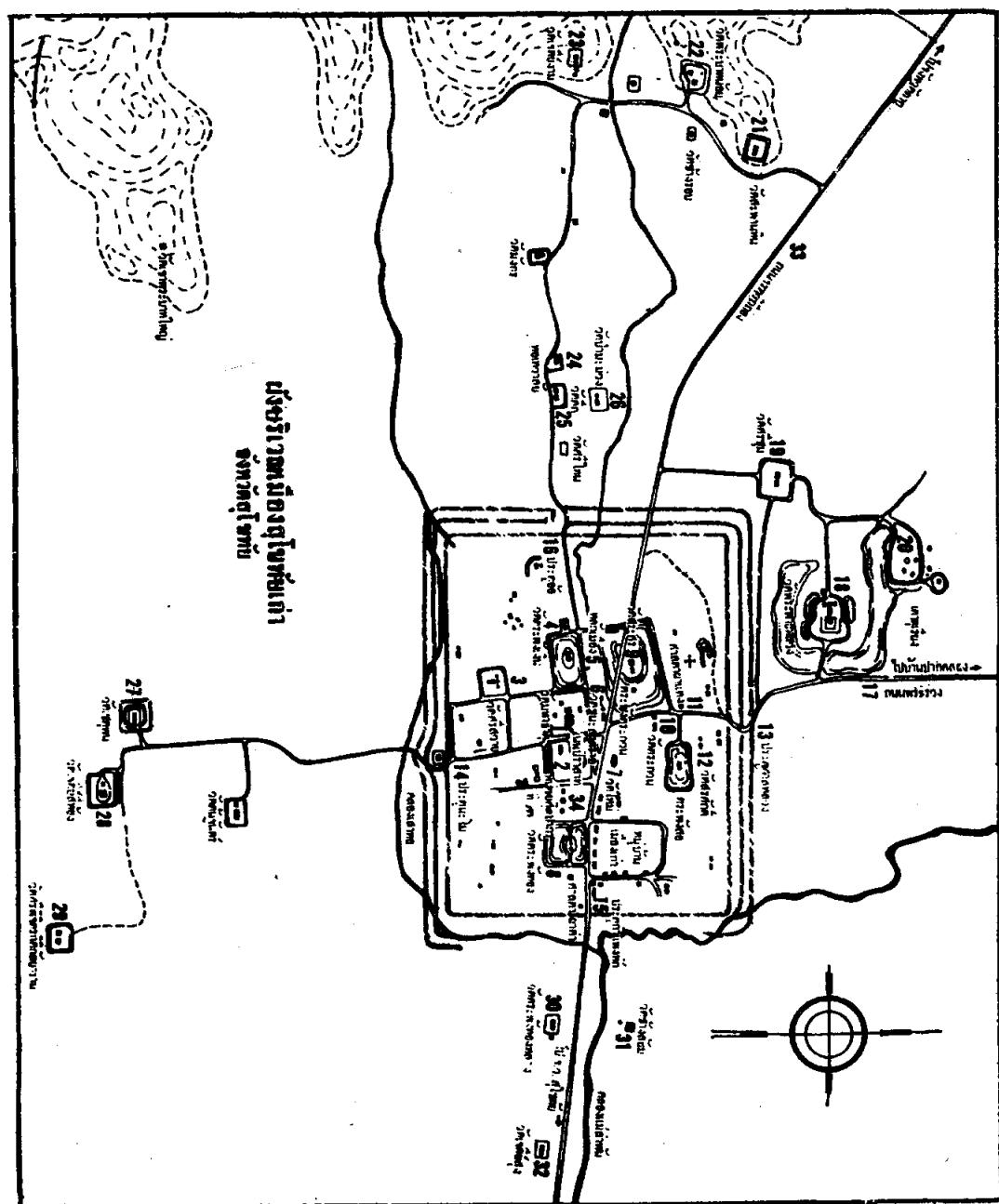
การเทียบปีและศกของไทยฝ่ายใต้กับของไทยฝ่ายเหนือ

โดยถือเอาจุลศักราช 1 (พ.ศ. 1182) เป็นหลัก

จ.ศ. ปีไทยใต้	ศกไทยใต้	ศกไทยเหนือปีไทยเหนือ	หมายเหตุ
1 ຖຸນ	ເອກະກ	ກັດ	ຜະກເໜືອ = ເອກະກໃດ
2 ທວດ	ໂທະກ	ກດ	ສັບຕະກເໜືອ = ໂທະກໃດ
3 ຊຸງ	ຕົກະກ	ຮວງ (ລວງ)	ອັຫຼຸກເໜືອ = ຕົກະກໃດ
4 ຂາລ	ຈັດວາສກ	ເຕົ່າ	ນພະກເໜືອ = ຈັດວາສກໃດ
5 ເຄາະ	ເບົພູຈະກ	ເມ້າ	ສັມຖືທີສກເໜືອ = ເບົພູຈະກໃດ
6 ມະໂຮງ	ອະນຸກ	ກາບ	ເອກະກເໜືອ = ອະນຸກໃດ
7 ມະເສັງ	ສັບຕະກ	ດັບ	ໂທະກເໜືອ = ສັບຕະກໃດ
8 ມະເມີຍ	ອັຫຼຸກ	ຮາຍ	ຕົກະກເໜືອ = ອັຫຼຸກໃດ

ຈ.ສ. ປີໄທຢໃຕ້	ຄກໄທຢໃຕ້	ຄກໄທຢເຫັນອ	ປີໄທຢເຫັນອ	ໜາຍເຫຼຸ
9 ນະແມ	ນພສກ	ເມີງ	ເມືດ	ຈັດວາຄກເຫັນອ = ນພສກໃຕ້
10 ວອກ	ສັມຖົທືສກ	ເປີກ (ເປີລິກ)	ສັນ	ເບຜູຈຄກເຫັນອ = ສັມຖົທືສກໃຕ້
11 ຮະກາ	ເອກສກ	ກັດ	ເຮາ (ເລ້າ)	ຈຄກເຫັນອ = ເອກສກໃຕ້
12 ຈອ	ໂຖສກ	ກດ	ເສັດ	ສັປຕສກເຫັນອ = ໂຖສກໃຕ້
ຍລໍ ຍລໍ	ຍລໍ	ຍລໍ	ຍລໍ	ຍລໍ
1319 ຮະກາ	ນພສກ	ເມີງ	ເຮາ (ເລ້າ)	ຈັດວາຄກເຫັນອ = ນພສກໃຕ້

2. ผังบริเวณเมืองสุโขทัยเก่า

3. เมืองสุโขทัยเก่า

เรียนเรียงโดย มล โภกสันเทียะ

จังหวัดสุโขทัย ตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำยม ห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางเหนือประมาณ 447 กม. สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูงและมีภูเขา อาชีพของ พลเมืองมีการทำนา ทำป่าไม้ และปลูกพืชไร่ แบ่งท้องที่ออกเป็น 7 อำเภอ กับ 1 กิ่ง คือ

1. อำเภอเมืองสุโขทัย	5. อำเภอครีส三农
2. อำเภอคีรีมาศ	6. อำเภอสารคดโลก
3. อำเภอคงไกรลาศ	7. อำเภอทุ่งเสลี่ยง
4. อำเภอครีสัชนาลัย	8. กิ่งอำเภอบ้านด่านลานหอย

ในสมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ โปรดฯ ให้ย้ายเมืองสุโขทัยไปอยู่ที่ตำบลล้านนา ห่างจากตัวเมืองสุโขทัยเก่ามาทางตะวันออก 12 กม.

เมืองสุโขทัยเก่า เคยเป็นราชธานีเอกสารชื่อ “ไทย” ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1800 จนถึงราว พ.ศ. 1920 รวมเวลาประมาณ 120 ปี มีพระมหาภัตตริยราชวงศ์พระร่วงทรงปักกรง 8 พระองค์ เป็นอิสริยาหาร 6 พระองค์ และ 2 พระองค์หลังเป็นพระเทศาชื่นกับกรุงศรีอยุธยา เมืองสุโขทัยเคย เจริญรุ่งเรืองมาในสมัยโบราณ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว โครงจักรไคร่ค้าช้าง ค้า โครงจักรไคร่ค้าม้า ค้า โครงจักรไคร่ค้าเงิน ค้าทอง ค้า มีปราสาทราชฐานและวัดวาอารามเป็นอันมาก ที่สำคัญคือ มีพระพุทธรูปที่ดงามมากมาย และมีเครื่องสังกโลกที่นักโบราณคดีและประวัติศาสตร์รู้จักกันดี ปัจจุบันยังมีคุณและกำแพงเมืองเก่า และมีโบราณวัตถุสถานเหลืออยู่เป็นพยานแห่งความเจริญ รุ่งเรืองในอดีตเป็นจำนวนมาก

ตัวเมืองสุโขทัยเก่า ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย มีกำแพงดิน 3 ชั้น ด้านหนึ่ง และด้านใต้ ยาว 1840 เมตร ด้านตะวันออกและด้านตะวันตก ยาว 1360 เมตร มีประตูเมือง 4 ประตู ประตูด้านหนึ่งเรียกว่า “ประตูศากหลวง” ด้านใต้เรียก “ประตูนะโม” ด้านตะวันออกเรียก “ประตูกำแพงหัก” และด้านตะวันตกเรียก “ประตูอ้อ” กำแพงแต่ละชั้นมีคุ้นกลาง มีคลอง แม่ลำพันไหลเลี้ยงกำแพงด้านตะวันออก และคลองเสาหอยไหลเลี้ยงกำแพงด้านใต้ ประตูศากหลวง ประตูนะโม และประตูอ้อ มีป้อมอยู่หน้าประตู โบราณสถานภายในกำแพงเมืองเท่าที่พบรากฐานมี 21 แห่ง มีระพัง¹ หรือสะน้ำใหญ่ 4 ตรารพัง คือ ตรารพังเงิน ตรารพังทอง ตรารพังสอ และ

¹ ตรารพัง คำว่าตรารพังมีรากฐานมาจากภาษาขอม “ตระพัง” ออกรสีียงว่า “ตรงเมียง” แปลว่า สถานที่ขังน้ำ ต่อมาแผลงตระเป็นสารและตัดคำว่าพังทิ้ง เรียกสั้น ๆ ว่า สาร

ตรัพย์สินที่มีอยู่ในวัด จำนวน 70 แห่งทั้งหมด ที่สร้างขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนาและศาสนาราชมนตร์ แบ่งตามลักษณะของโบราณสถาน เป็น 4 แบบ คือ

1. มีเจดีย์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร เช่น วัดมหาธาตุ
2. มีแผ่นสถาปัตยกรรมเป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร เช่น วัดศรีชุม
3. มีพระปรางค์เป็นหลักวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร เช่น วัดศรีสวาย
4. มีวิหาร เป็นหลักวัด ในวิหารมีเจดีย์หรือปรางค์เล็ก ๆ เช่น วัดใหม่

ส่วนอุโบสถมักทำไม้ใหญ่โตกดังเช่นวิหาร แทนทุกวัดมักชุดคู่เป็นอาณาเขตโดยรอบวัด อุปกรณ์ในการก่อสร้างใช้ศิลาแลงและอิฐเป็นส่วนใหญ่ วัสดุมุงหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา บางแห่ง พับกระเบื้องเคลื่อนสีขาวใช้มุงหลังคาที่มี ท่านจะชมโบราณสถานภายใต้กำแพงเมืองและ นอกกำแพงเมืองได้ตามลำดับหมายเลขในแผนผัง (แต่ถ้าท่านไม่มีเวลามาก ก็อาจเลือกชมแต่เพียง หมายเลขที่ 1, 2, 3, 8, 11, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 28 และ 30 ก็ได้)

1. วัดมหาธาตุ เป็นวัดใหญ่กลางเมือง เดิมคงเป็นวัดในพระราชวัง “ไม่มีพระสงฆ์อยู่” กำแพงก่ออิฐกั้ง 4 ด้าน ด้านหน้ากว้าง 190 เมตร ด้านข้างยาว 197 เมตร มีประตู 4 ประตู มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งเป็นองค์พระมหาธาตุเป็นหลักของวัด ที่ฐานมีรูปพระสาวกบูนบัน្ត กำลังเดินพนมมือ และข้างบนมีพระพุทธรูปประทับนั่งตั้งอยู่รอบฐาน ด้านหน้ามีวิหารใหญ่ 11 ห้อง ภายใต้วิหารเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อสำริดแบบสุขาทัย หน้าตักกว้าง 6.25 เมตร (3 วา 1 ศีบ) ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้หล่อและทำการลงเมือ พ.ศ. 1905 บัดนี้ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงที่วัดสุทัศนเทพวราราม จังหวัดพระนคร และมีพระนามว่า พระครรคายมุนี ด้านหน้าวิหารหลังนี้มีวิหารอีกหลังหนึ่งซึ่งคงสร้างเพิ่มเติมในสมัยอยุธยา มีพระประธานที่เพิ่งซ่อมใหม่ 2 ข้างวิหารมีพระพุทธรูปยืนภายใต้แผ่นหินเรียกกันว่า “ขอมดำเนิน” บัดนี้นำไปเก็บไว้ ในศาลแม่ป่า บริเวณศาลากลางจังหวัดสุขาทัย นอกนั้นก็มีเจดีย์และวิหารอีกมาก ทางด้านใต้ของ องค์พระมหาธาตุมีฐานเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ก่อเป็นชั้น ๆ ชั้นล่างประดับด้วยบูนบัน្ត รูปมาตราแบบช้าง สิงห์ และเทวดาทรงพาหนะ ฝีมือสวยงามและมีภาพเขียนสีอยู่ในกรุภายในองค์เจดีย์

¹ ตรัพย์สิน เป็นภาษาขอมเช่นกันแปลว่า ผักบุ้ง (สิกขา พินิจภูวดล เป็นผู้อธิบายคำ)

2. เนินปราสาท ฐานก่ออิฐถูก 1.50 เมตร กว้าง 18 เมตร ยาว 43.50 เมตร เดิมคงอยู่ภาย ในพระราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2376 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงผนวชอยู่ได้ เสด็จไปพบพระแท่นนังคีคลาและหลักคีคลาจากรากของพ่อนุรามคำแหงบนเนินปราสาทนี้ เมื่อ วันที่ 2 มีนาคม 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จประพาสเมืองสุโขทัยและประทับพักเสวยพระกระยาหารกลางวัน บนเนินปราสาทนี้

3. วัดครีสaway เดิมเป็นเทวสถาน กำแพงก่อด้วยศิลาแลง กว้าง 100 เมตร ยาว 109 เมตร มีประตูด้านใต้ 1 ประตู ภายในมีกำแพงแก้ว ฐานกับผนังประดับหินชนวน ภายในกำแพง ทางด้านเหนือมีปรางค์ 3 ยอดตั้งแยกกันเป็นองค์ ๆ องค์กลางสูง 15.30 เมตร องค์ริม 2 ข้าง สูง 12 เมตร ลดลายชั้มปรางค์แบบลพบุรี ด้านหน้ามีวิหาร 2 หลังอยู่ติดองค์ปรางค์

เมื่อ พ.ศ. 2450 พระบาทสมเด็จพระมหาม្មากล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสและทรงพบรูป พระศยามภู (พระอิศวร) ในวิหาร จึงทรงสันนิษฐานว่าเป็นโบสถ์พราหมณ์ และโปรดให้จารึก แผ่นศิลาออกเรื่องราวประดิษฐฐานไว้บนอกกำแพงด้านเหนือ

4. วัดคระพังเงิน มีเจดีย์แบบทรงพุ่มข้าวบินท์เป็นหลักของวัด ฐานกว้าง 10.50 เมตร มีพระพุทธชูปปัญญานบันอยู่ในชั้มบนยอดทั้ง 4 ทิศ ด้านหน้าเป็นวิหาร ด้านตะวันออกของวิหารเป็น คระพังใหญ่ เรียกว่าคระพังเงิน ตรงกลางเป็นแกะ บนกลางแกะมีโบสถ์ แต่ชำรุดเหลือแต่ฐาน และเศษศิลาแลง

5. ศาลาหลักเมือง เป็นศาลาเล็ก ๆ สี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 3 เมตร ฐานก่อด้วยศิลาแลง มีเสาระเบียงรอบ เหลือแต่ฐานและเสา

6. วัดชนะสงคราม มีเจดีย์กลมทรงลังกา ฐานกว้าง 18.50 เมตร ด้านหน้าเป็นวิหาร 7 ห้อง ชำรุดเหลือแต่ฐาน ด้านหลังเป็นโบสถ์ กว้าง 11 เมตร ยาว 19 เมตร และมีฐานเจดีย์ เล็ก ๆ อีก 12 องค์ ที่ริมถนนจรดวิถีถ่องมีเจดีย์เล็กชูปเปลกองค์หนึ่ง ฐานย่อเหลี่ยม 3 ชั้น ยอดย่อ เหลี่ยมลดขึ้นไปจนสุดยอด กลางเจดีย์มีคุหาประดิษฐฐานพระพุทธชูป

7. วัดใหม่ มีวิหารก่ออิฐเป็นหลักของวัด ฐานวิหารเป็นรูปแข็งสิงห์แบบอยุธยา กว้าง 11 เมตร ยาว 32.50 เมตร ยกฐานสูงขึ้นไป 3 เมตร เสาทำด้วยศิลาแลง ด้านนอกวิหารทางด้าน ตะวันตกเป็นมุขเจดีย์ มีฐานปรางค์ยื่อม ๆ ตั้งอยู่ภายใน เมื่อ พ.ศ. 2502 พบรูปพระพุทธชูปนาคปรก สำริดแบบลพบุรีองค์หนึ่ง ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หน่วยศิลปากรที่ 3 จังหวัดสุโขทัย

8. วัดพระพังทอง ปัจจุบันมีพระสงฆ์อยู่จำนวน ๗ รูป 住持 พระมหาธรรมราชา มีพระพังไหญ์ กลาโง พระพังเป็นกาล
มีศาพาณไม้เชื่อมเกาะหั้ง ๒ ชั้น มีเจดีย์กลมทรงลังกาที่ฐานก่อด้วยศิลาแลงอยู่บนภูเขาแต่ชำรุด
เหลือแต่องค์พระพัง หน้าเจดีย์มีเศษสถาปัตยกรรมหลังหนึ่ง ภายในมีรอยพระพุทธบาทศิลาซึ่ง
พระเจ้าลิไทยโปรดให้สร้างประดิษฐฐานไว้บนเนาสูழนกุฎหรือเข้าพะนาทใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๓
ภายในหลังพระราชนรรภสิทธิคุณได้นำมาประดิษฐฐานไว้ภายในมณฑปนี้หลาบปีมาแล้ว มีงาน
นักขัตฤกษ์ไหว้พระพุทธบาทและถวายกระเทงในวันเพ็ญ เดือน ๑๒ เป็นเทศกาลประจำปี ด้าน
ตะวันตกเป็นโบสถ์สร้างขึ้นใหม่

๙. วัดสระศรี ตั้งอยู่บ้านกาสะกา ทางตรัง พังตระกวน มีเจดีย์กลมทรงลังกา เป็นหลักวัดฐานชั้นล่างรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 17.60 เมตร ด้านหน้าเป็นวิหารใหญ่ 9 ห้อง มีพระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ภายในพระวิหาร ด้านใต้มีเจดีย์เล็กใหญ่อีก 9 องค์ ด้านตะวันออกมีกาเจึก ๆ กลางเงาเมืองสัก 1 หลัง เหลือแต่ฐาน

10. วัดตระกวน มีเจดีย์กลมทรงลังกาเป็นหลักของวัด ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 12 เมตร ด้านหน้าเป็นโบสถ์ชั่วรูดเหลือแต่ฐาน มีฐานเจดีย์เล็ก ๆ รายล้อมรอบ และมีฐานพระนอน วัดนี้พบพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่มีลักษณะคล้ายเชียงแสนเป็นแห่งแรก จึงนิยมเรียกพระแบบนี้ว่า “แบบวัดตระกวน” จาริกวัดสร้างครั้ง ซึ่งจาริกเมื่อ พ.ศ. 1955 ได้ก่อสร้างวัดนี้ด้วย

๑๑. ศาลาพานแดง หรือ ศาลาเกพารักษ์ ก่อจั่วyleที่ล้านแลงยกพื้นสูง ๓ เมตร ด้านหน้าทางตะวันออกมีมุขยื่นออกมา และมีบันไดขึ้น มีชั้มประคุบผนังศาลา ๔ ชั้ม ชั้มด้านหนึ่งือและได้เป็นชั้มตัน ด้านตะวันออกและด้านตะวันตกเป็นชั้มเปิด ตรวจทรงเป็นทรงแบบเทวสถาน กรรมคิลปการได้ชุดแต่งเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๐๒ พบองค์เทวazuปทินแบบลพบุรี ๕ องค์ อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘

12. วัดสรศักดิ์ อัญถันแห่งน่องกระพังสอง มีเจดีย์ลึก ๆ ทรงลังกาเป็นหลักวัด ด้านหน้า เป็นวิหาร พบศิลปารักษ์รัชชีวารกเมื่อ พ.ศ. 1955 ที่วัดนี้ เล่าเรื่องนายสรศักดิ์อุทิศที่ก่อสร้างวัด

13. ประคุณหลัง ประคุณเมืองด้านหนึ่งออกไปบนพระร่วง

14. ประชุมนะโน้ะ ประชุมเมืองด้านใต้ ออกกลองเสากห

15. ประชุมกำแพงหัก เป็นประชุมเมืองด้านตะวันออก

16. ประดิษฐ์ ประดิษฐ์เมืองด้านตะวันตก มีทางออกไปอ่าวญี่ปุ่น

17. ດັນພະຮ່ວງ ອຸ່ນອກກຳແພັງເມືອງທາງປະຕູຄາລໝາວ ເປັນຄະດີສັນຍຸໂທຍ
ບັນພອມອອງເຫັນເປັນຕອນ ຈ ເປັນກາງເດີນຮ່ວງເມືອງສູໂໂທຍກັນເມືອງຄຣີສັ້ນໜາລີ້ຍ ຍາວປະມານ

53 กิโลเมตร ถนนสายนี้มีมาจากการทิศใต้เป็นทางเดินติดต่อกันเมืองกำแพงเพชร ยังเห็นด้านเดินเป็นแนวอยู่เป็นตอน ๆ

18. วัดพระพายหลวง เดิมเป็นเทวสถานของขอม ภายหลังแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนา เป็นวัดใหญ่รองจากวัดมหาธาตุ มีคุล้อมรอบ มีปรางค์ 3 องค์เช่นเดียวกับวัดศรีสวาง อองค์ด้านใต้ และองค์กลางพังทลาย ยังเหลือแต่องค์ด้านหนึ่ง ฐานปรางค์องค์ครึ่งกว้าง 8.30 เมตร องค์กลางกว้าง 11.10 เมตร ทำด้วยศิลาแลงก้อนใหญ่ ๆ ที่ปรางค์องค์หนึ่นมีลวดลายปูนบัวประดับ เป็นเรื่องในพุทธศาสนา หน้าปรางค์มีวิหาร 5 ห้อง ต่อจากวิหารเป็นเจดีย์ยอดหัก ฐานเจดีย์ มีพระพุทธรูปนั่งโดยรอบ แล้วจึงถึงมณฑปพระ 4 อิริยานุส คือ นั่ง นอน ยืน เดิน แต่ชำรุดเสีย หมดแล้ว ด้านตะวันตกของปรางค์เป็นโบสถ์ ได้พบฐานศิวลึงค์ในบริเวณวัดนี้

19. วัดศรีชุม เดิมมีคุล้อมรอบทรงกลางมีมณฑป 1 หลัง ฐานกว้าง 32 เมตร ผนังหนา 3 เมตร วัดจากภายนอกฐานสูง 14.83 เมตร ด้านบนกว้าง 16.50 เมตร ภายในมีพระพุทธรูปปูนบัวแบบ นารวิชัย หน้าตักกว้าง 11.30 เมตร เรียกไว้ในอารีกว่า “พระอ่อนนะ” มีประตูเข้าทางด้านหน้า ด้านเดียว ด้านซ้ายมีมีช่องทางเดินเข้าอุ่มคง ตามขันบันไดขึ้นไปจนถึงหลังคา บนเพดานภายใน อุ่มคงมีแผ่นหินจำหลักเป็นภาพชากดและรอยพระพุทธบาทที่มีอสังกสราญงามมาก สันนิษฐานว่า แผ่นศิลาลักษณะนี้คงอยู่ที่อื่น แล้วนำมาทำอุ่มคงเก็บไว้ในนี้ต่อภายหลัง ด้านหน้าและด้านข้าง ของมณฑปเป็นวิหาร มีพระอุโบสถอยู่ในคุล้อมด้านใต้ กรมศิลปากรได้บูรณะตัวมณฑปและ พระอ่อนนะตามรูปเดิมแล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2499 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นไป ปราบขบถ ณ เมืองสวรรค์โลกใน พ.ศ. 2100 ได้ทรงตั้งทัพหลวงที่บริเวณวัดศรีชุมนี้ก่อน เพื่อให้ แม่ทัพนายกองและททหารถือนำพระพิพัฒสัตยา รุ่งขึ้นจึงเสด็จเคลื่อนทัพหลวงไปเมืองสวรรค์โลก

20. เตาğuเรียง เป็นเตาทำเครื่องถ้วยชามสมัยสุโขทัย บริเวณที่ตั้งทำเตาประมาณ 5,000 ตารางเมตร ยาวไปตามขอบสะแม่โจน มีเตาที่พับแล้ว 49 เตา ลักษณะเตาแบ่งเป็น 3 ตอน เป็นที่ใช้ไฟตอนหนึ่ง ที่วางถ้วยชามตอนหนึ่ง และปล่องไฟอีกตอนหนึ่ง ถ้วยชามที่พับใน บริเวณนี้ ลวดลายเขียนสีติดกันชามที่พับมากวี 3 แบบ คือ รูปวงจักรแบบหนึ่ง รูปดอกไม้แบบหนึ่ง และลายปลาอีกแบบหนึ่ง เนื้อเครื่องถ้วยชามสูที่ศรีสัชนาลัยไม่ได้

21. วัดสะพานหิน ตั้งอยู่บนเขาลูกเล็ก ๆ จากเชิงเขา มีทางเดินปูด้วยหินขี้นไปจนถึงยอดเขา ข้างบนเป็นลานมีวิหาร 6 ห้อง เสาทำด้วยศิลาแลงก้อนกลม ภายในวิหารมีพระพุทธรูป ยืนสูง 12.50 เมตร เรียกว่า พระอัญชลี หรือ พระอัญชลีสวาง เช้าใจว่าเป็นองค์ที่กล่าวถึงในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ว่า “ในกลางอรัญญิกมีพิหารอันหนึ่งมีใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัญชลีสวางอันหนึ่งลูกยืน” พระ

อัญชลีราษฎร์ เคยชำรุด สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ โปรดให้บูรณะ เมื่อ พ.ศ. 2499 อิกครั้งหนึ่ง ทางทิศเหนือของวิหารมีรอยแตกหักช่วงหนาแน่นแต่ครั้งสมัยสุโขทัยปรากฏอยู่

22. วัดพระบาทน้อย อัญบันเนนເຫັນເສົາສູກເລີກ ๆ เช่นเดียวกับวัดสะพานหินแต่เดิมกว่า มีทางขึ้นปูด้วยหินแผ่นบาง ๆ ตอนบนมีเจดีย์ทรงจอมแท้ ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 7.30 เมตร มีชั้ม 4 ชั้ม ด้านหน้ามีชาภิหาร หลังเจดีย์มีกุฎិເລີກ ๆ หลังหนึ่ง ต่อไปทางตะวันตกเฉียงใต้มีเจดีย์ 8 เหลี่ยมใหญ่ เหลือแต่ฐาน 3 ชั้น ทว่างพึงดงม ด้านหนึ่งมีสระ

23. วัดเจดีย์งาม ตั้งอยู่บนเทือกเขาเช่นเดียวกัน มีเจดีย์กลมทรงลังกาเป็นหลักของวัด ฐานสี่เหลี่ยมกว้าง 23.30 เมตร ที่ฐานชั้นล่างมีชั้ม 4 ชั้ม ก่อสร้างงามนาฏ ด้านตะวันออกของ เจดีย์มีวิหารหลังย่อม ๆ กว้าง 11 เมตร ยาว 20 เมตร และมีกุฎិก่อด้วยหิน 4 กุฎិ ด้านหนึ่งมีบ่อ น้ำขุดลงในหิน 1 ป้อ

24. หอเทวาลัยมหาเกษตรพิมาน ฐานเป็นศิลาแลงสี่เหลี่ยมจัตุรัส 3 ชั้น ตอนบนมีเสา 8 เสา ด้านหน้าเป็นบันไดลักษณะคล้ายมนต์ปะ เข้าใจว่าเป็นที่ประดิษฐ์ฐานเทวรูป

25. วัดศึก อยู่ห่างกำแพงเมืองด้านตะวันตกประมาณ 800 เมตร มีมณฑปเป็นหลักของ วัดกว้างยาวด้านละ 9 เมตร ด้านหน้าเป็นวิหารและมีเจดีย์เล็ก ๆ 12 องค์

26. วัดป่ามะม่วง เป็นวัดที่มีความสำคัญมาก และมีเจริญกากลริบบิ่งวัดนี้คือ เจริญของ พระมหาธรรมราชาลิไทย ภาษาамคช และภาษาเขมร เล่าเรื่องของพระองค์เองเสด็จออกจาก เมืองศรีสัชนาลัยมาปราบจราจลที่เมืองสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 1890 แล้วทรงปราบดาภิเศกเป็น พระมหาชัตตريย ต่อมาก็เล่าเรื่องต้อนรับพระมหาสามีสังฆราช และเรื่องเสด็จออกทรงผนวช และดำเนินมาประทับอยู่ที่วัดนี้ เมื่อ พ.ศ. 1905 เจริญกากลนี้บังขับแกบอยู่ในพระที่นั่งคิวโมกษา- พิมาน ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร วัดนี้มีโบสถ์อัญหลังหนึ่งกว้าง 12 เมตร ยาว 18 เมตร ชำรุดจนมองไม่เห็นซาก ต่อจากโบสถ์มีฐานเจดีย์ รอบฐานเจดีย์เล็ก ๆ

27. วัดเชตุพน มีคุลล้อมรอบ นอกคุลีกำแพงก่ออิฐ มีมณฑปเป็นหลักของวัด กว้าง 8 เมตร ยาว 14 เมตร ยังเหลือแต่ผังด้านหลัง ที่ผังนั้นมีพระพุทธชูปัลิตាបูปนั่งขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้า และพระพุทธชูปัลิตาอยู่ด้านหลัง ด้านข้าง 2 ข้างเป็นพระพุทธชูปัลิตาปางนั่งและนอน มีประตูและกำแพง หินช่วงหนาแน่นทึ่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่โดยรอบ ทำเลียนแบบเครื่องไม้ ยังเหลือให้เห็นอยู่ทางด้านใต้ และด้านหนือ หลังมณฑปใหญ่ออกไป มีมณฑปเล็ก ซึ่งตามชุมยังมีร่องรอยของภาพเขียนประภา อยู่ ด้านหน้ามณฑปใหญ่มีวิหาร 6 ห้อง เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง สร้างมาก่อน พ.ศ. 1955 เพราะใน เจริญวัดสร้างด้วยกากลริบบิ่งซึ่งชื่อวัดนี้แล้ว

28. วัดเจดีย์สีห้อง มีวิหารกว้าง 19 เมตร ยาว 25 เมตร เสา ก่อด้วยศิลาแลงแท่งกลมใหญ่ บนผาผนังมุขหน้าของพระวิหารมีร่องรอยภาพบูรพ์ปั้น ภายในวิหารมีฐานพระพุทธชูปด้านตะวันตกของวิหารมีเจดีย์ย่อม ๆ ฐานสีเหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว 8 เมตร รอบฐานมีรูปปูนปั้นเป็นรูปราชสีห์ซึ่งโผล่ออกจากผนังครึ่งด้านกับมีรูปเทวดาทำเป็น 2 กรน้ำง 4 กรน้ำง ถือแจกันดอกไม้มีปั้นสลับกันไปกับรูปสิงห์ซึ่ง ฝิมือปั้นสวยงามมาก รอบนอกมีฐานเจดีย์เล็ก ๆ โดยรอบ

29. วัดศรีพิจิตรกิติกัลยาราม (วัดตาเตรอขึ้นหนัง) มีเจดีย์กลมทรงสังกากองค์หนึ่ง ฐานสีเหลี่ยมจัตุรัสกว้าง 15 เมตรเศษ ด้านหน้าเป็นวิหาร มีคูน้ำล้อมรอบพับศิลาจารีกภาษาแม่ฯ และภาษาไทยที่วัดนี้หลักหนึ่ง แต่หักครึ่งท่อน คงຈารีกระหว่าง พ.ศ. 1943-1947

30. วัดตรระพังทองหลาง มีมนต์ปีเป็นหลักของวัด กว้าง 11 เมตรทั้ง 4 ด้าน ด้านหน้าเป็นวิหาร ต่อจากวิหารทางตะวันออกเป็นโบสถ์ ที่ผนังมนต์ปททำเป็นชั้มมีคูหา ด้านใต้มีรูปปูนปั้นตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ด้านตะวันตกเป็นตอนประทานเทศนาโปรดพระพุทธบิดา กับพวงกษัตริย์คากยราช ด้านเหนือเป็นภาพตอนเสด็จไปโปรดนางพิมพา รูปปูนปั้นที่วัดนี้นับเป็นศิลปกรรมชั้นเอกของสุโขทัยชั้นหนึ่ง

31. วัดช้างล้อม มีเจดีย์กลมแบบลังกากองค์ใหญ่ฐานสีเหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 18 เมตร มีหัวช้างโผล่ทอนฐานเจดีย์ แต่ถูกพังกลายเสียแล้ว ด้านหน้าเป็นวิหาร

32. วัดเจดีย์สูง มีเจดีย์ชั้งมีฐานแบบย่อเหลี่ยมໄม 12 ชั้อกันเข้าไป 3 ชั้น ตอนบนเป็นองค์ระฆังลักษณะคล้ายเจดีย์ศรีวิชัยผสมลังกา ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหารย่อม ๆ

33. ถนนจรคุณิถ่อง เป็นทางหลวงจังหวัดยาว 80 กิโลเมตรจากสุโขทัยไปตาก ตัดผ่านด้วยเมืองสุโขทัยเก่า

34. บริเวณที่ทำการของหน่วยศิลปการที่ 3 และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง

4. ลำดับกษัตริย์สุโขทัย

รวบรวมโดย สินชัย กระบวนการแสง ใน “ประวัติศาสตร์สุโขทัย” จัดพิมพ์เผยแพร่โดย ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยครินทร์วิโรฒ พิษณุโลก

สำหรับลำดับกษัตริย์สุโขทัย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงจัดลำดับไว้ดังนี้

สมัยที่เป็นอิสระ

1. พระเจ้าศรีอินทร์ทิตย์
2. พระเจ้าบานเมือง
3. พระเจ้ารามคำแหง
4. พระเจ้าเลอไท
5. พระเจ้าลีไท (มหาธรรมราชาที่ 1)

สมัยขึ้นแก่กรุงศรีอยุธยา

6. พระมหาราชราชาที่ 2
7. พระมหาราชราชาที่ 3
8. พระมหาราชราชาที่ 4

นายตรี อมาตยกุล จัดลำดับกษัตริย์สุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสร้าง
1. พ่อขุนศรีอินทร์ทิตย์	พ.ศ. 1781	—
2. พ่อขุนบานเมือง	—	พ.ศ. 1822
3. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1822	พ.ศ. 1843
4. พระญาไสสงคaram	พ.ศ. 1843	—
5. พระญาเลอไท	—	—
6. พระญาจันนำถม	—	พ.ศ. 1891
7. พระมหาราชราชาที่ 1	พ.ศ. 1891	พ.ศ. 1912
8. พระมหาราชราชาที่ 2	พ.ศ. 1913	พ.ศ. 1931
9. พระมหาราชราชาที่ 3	พ.ศ. 1931	พ.ศ. 1962
10. พระมหาราชราชาที่ 4	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร จัดลำดับกษัตริย์สุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
1. พ่อขุนศรีอินทร์ทิตย์	เริ่มเสวยราชย์ระหว่างปี	—
	พ.ศ. 1762-1781	
2. พ่อขุนนานเมือง	—	—
3. พ่อขุนรามราชน (รามคำแหง)	พ.ศ. 1822	ประมาณ พ.ศ. 1842
4. พระยาเลอไท	—	—
5. พระยาจันทร์นำถม	—	—
6. พระมหาราชราชาที่ 1 (ลิไท)	พ.ศ. 1890	ระหว่าง พ.ศ. 1911-1917
7. พระมหาราชราชาที่ 2	—	ประมาณ พ.ศ. 1942
8. พระมหาราชราชาที่ 3 (ไสลีอไท)	—	พ.ศ. 1962
9. พระมหาราชราชาที่ 4 (บรมปala)	—	ประมาณ พ.ศ. 1981

หมู่อมเจ้าจันทร์จิราภุ รัชนา ทรงจัดลำดับกษัตริย์สุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
1. พ่อขุนศรีนาวนำถม	—	—
2. พ่อขุนศรีอินทร์บดินทร์ทิตย์	—	—
3. พ่อขุนศรีอินทร์ทิตย์	ราช พ.ศ. 1806	—
4. พระยานานเมือง	—	พ.ศ. 1822
5. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1822	—
6. พระยาไสสองคราม	—	พ.ศ. 1865
7. พระยาเลอไท (ธรรมมิกราช)	พ.ศ. 1865	พ.ศ. 1883
8. พระยาจันทร์นำถม	พ.ศ. 1883	พ.ศ. 1890
9. พระมหาราชราชา (ลิไท)	พ.ศ. 1890	พ.ศ. 1922
10. พระมหาราชราชาที่ 2	ไม่ได้ขึ้นครองราชสมบัติ	
11. พระมหาราชราชา (ไสลีอไท)	พ.ศ. 1922	พ.ศ. 1962
ก) สมัยผู้สำเร็จราชการ	พ.ศ. 1922-พ.ศ. 1931	
1. พระนางมหาเทวี	พ.ศ. 1922	พ.ศ. 1924
2. พระยาศรีเทพาทูราษ	พ.ศ. 1924	พ.ศ. 1931

๙) สมัยที่พระมหาราชธรรมราชา (ไสลีอ์ไทย) ทรงราชย์ด้วยพระองค์เอง

ระหว่าง พ.ศ. 1931-พ.ศ. 1962

พระนาม	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981
	ปีครองราชย์	ปีสรรค์
1: พ่อขุนศรีนานั่ถม	—	—
2. พ่อขุนศรีอินทรบดินทรากิตติ์ (พ่อขุนผ้าเมือง)	—	—
3. พ่อขุนศรีอินทรากิตติ์ (พ่อขุนบางกลางหว้า)	ราว พ.ศ. 1800	—
4. พระยาบานเมือง	—	—
5. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1822	ราว พ.ศ. 1842
6. พระยาไสสงค์ราม	ราว พ.ศ. 1842	ราว พ.ศ. 1866
7. พระยาเลือกไห	ราว พ.ศ. 1866	ราว พ.ศ. 1884
8. พระยาจันนานั่ถม	ราว พ.ศ. 1884	ราว พ.ศ. 1890
9. พระยาครีสูรย์พงศ์ราม- มหาธรรมราชาธิราช (พระมหาราชธรรมราชาที่ 1 ลิไห)	พ.ศ. 1890	ระหว่าง พ.ศ. 1911-1917
10. พระมหาราชธรรมราชาที่ 2	—	ราว พ.ศ. 1942
11. พระยาไสลีอ์ไทย (พระมหาราชธรรมราชาที่ 3)	ราว พ.ศ. 1942	พ.ศ. 1962
12. พระเจ้าสุริวงศ์บรมปala- ธรรมมิกราช (พระมหาราชธรรมราชาที่ 4 บรมปala)	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981

5. วัดป้ามม่วง จังหวัดสุโขทัย

โดย สมพร อุ่นโพธิ์

วัดป้ามม่วงอยู่ทางทิศตะวันตก เมืองสุโขทัยเก่า ห่างจากกำแพงเมืองโบราณ 600 เมตร เป็นวัดโบราณและร้างสร้างในรัชกาลพระรามราชาที่ 1 (พญาภาษาไทยหรือลีลา) รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์พระร่วง กษัตริย์ซึ่งครองกรุงสุโขทัยในปีฉศู ม.ศ. 1283 (พ.ศ. 1905)

บริเวณที่สร้างวัดป้ามม่วงนี้เดิมเป็นสวนมะม่วงซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชโปรดให้ปลูกขึ้นเป็นทิวแครและคุ้มสายลมมาก นอกจากป้ามม่วงของพ่อขุนรามฯ แล้ว ทางทิศตะวันตกนี้ ยังเป็นอรัญญิกของพระองค์ด้วย คำว่า อรัญญิก หมายถึงท้องที่ห่างบ้านผู้คน ระยะทาง พอพระเดินเข้าไปบินหาดใหญ่ในเมืองได้ ด้วยพระสงฆ์ในครั้งนั้นถือธูระในพระพุทธศาสนาต่างกัน เป็น 2 พาก พากหนึ่งถือคันธูระ คือ เล่าเรียนพระไตรปิฎกและสั่งสอนพระธรรมของพระพุทธเจ้ามักอยู่ในบ้านเมือง จึงเรียกว่าพระสงฆ์ความวাসี พระสงฆ์อีกพากหนึ่งถือวิปัสสนาธูระ คือบำเพ็ญภาวะนามักอยู่ในอรัญญิกข้างนอกเมือง จึงเรียกว่าพระสงฆ์อรัญญิวัศี

ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ส่วนที่ประกอบเป็นวัดมี ภูมิ วิหาร พิเคราะห์ดูวัดโบราณ ที่สร้างขึ้น เห็นจะมีมูลเหตุที่สร้างเป็น 2 อย่างต่างกันคือ สร้างเป็นวัดพุทธเจดีย์อย่างหนึ่ง และเป็น วัดอนุสาวรีย์อย่างหนึ่ง ต่อบางวัดจะมีพระอุโบสถเพราะเท่าที่สังเกตจากซากปรักหักพังปูชนียสถานที่เหลืออยู่ พระอุโบสถจะสร้างเล็กกว่าพระวิหาร เช่น ที่วัดศรีชุม วัดมหาธาตุ วัดพระพายหลวง เมืองเก่าสุโขทัย ฯลฯ

ครั้นมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวัดสร้างขึ้นมากมาย ทั้งของหลวงและของราษฎร์ จนเป็น คำกล่าวกันในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ว่า “เมื่อครั้งบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกเล่น” กล่าวคือ ใครตั้งวงค์สกุลได้เป็นหลักฐานก็มักจะสร้างวัดขึ้นไว้เป็นอนุสาวรีย์สำหรับวงค์สกุลและเป็น ที่สำหรับบรรจุอธิฐานของวงค์สกุลของตนด้วย ครั้นถึงเวลา Nikolai Tikhonov ที่สำรวจกรานต์ ก็พากันออกไปทำบุญที่วัดของสกุล พากชั้นเด็ก ๆ ได้ออกสารอกไปด้วย ก็ไปวิ่งเล่นในลานวัด เมื่อเวลา Nikolai Tikhonov จึงได้เกิดคำที่กล่าวว่า “สร้างวัดให้ลูกเล่น”

พระมหาราชราชาที่ 1 นี้ตามตำนานกล่าวว่า พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่และทรงเป็น ธูระในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ยิ่งกว่ารัชกาลก่อน ๆ หรือหลังในราชวงศ์พระร่วง ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและสั่งสอนศิลธรรมแก่ประชาชน ทรงทะนุบำรุงพระราชอาณาเขต ให้เจริญรุ่งเรืองโดยทางธรรมด้วยประการต่าง ๆ จนได้พระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโคการาช”

(คัดจากหนังสือศิลปักษ์ ปีที่ 1 เล่ม 5 พ.ศ. 2501 หน้า 46-49)

6. ข้อสังเกตเกี่ยวกับศิลารักษ์กัลพระยีน

โดย ขจร สุขพานิช

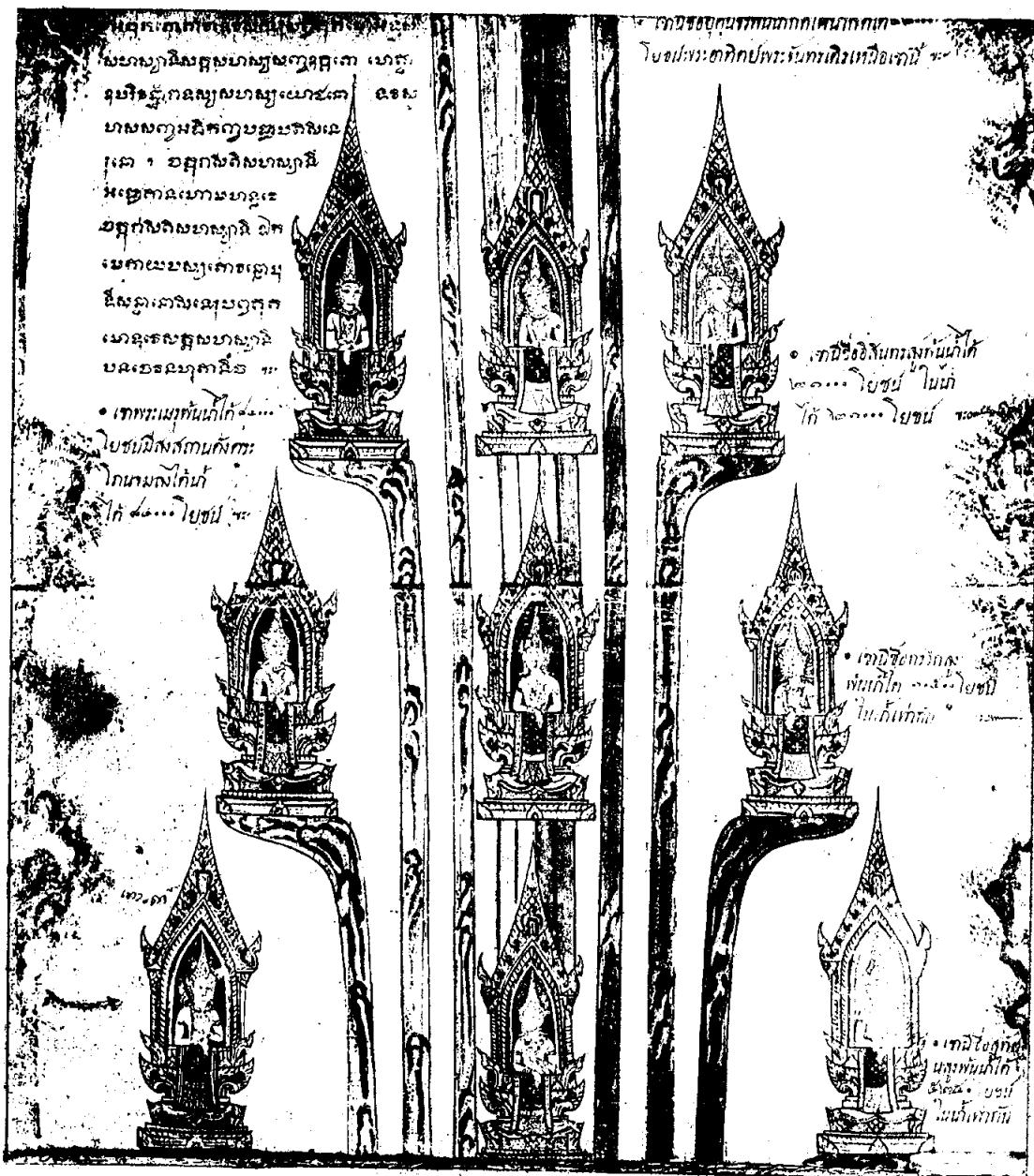
1. ศิลารักษ์กลักนี้ เป็นหลักฐานที่จะให้ความรู้แก่เราว่า วัฒนธรรมสุโขทัยได้แพร่เข้าไปยัง lanana ประเทศ เมื่อ พ.ศ. 1913 ในรัชกาลพระเจ้ากีอานครองนครเชียงใหม่ และพระมหาธรรมราชาที่ 2 ครองกรุงสุโขทัย ตัวอักษรสุโขทัยก็ได้ ความนิยมใช้จุลศักราชก็ได้ คดิลังกาวงศ์แบบสุโขทัยรวมทั้งการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยก็ได้ แพร่เข้าไปยัง lanana ประเทศในครั้งนี้ จากศิลารักษ์กัลพระยีนนี้ เราจึงสืบสานเรื่องราวได้ต่อไปจากศิลารักษ์ก่อน ๆ ว่า วัฒนธรรมสุโขทัยได้แพร่ไปยังเมืองเชียงราย นครลำปาง และนครเชียงใหม่ ศิลารักษ์ตัวอักษรสุโขทัยดูได้จากเมืองดังกล่าว ลงศักราชตรงกับรัชกาลพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา มืออยู่หลายหลัก แต่ทว่ายังไม่ได้พิมพ์ไว้ให้เป็นที่ทราบกันแพร่หลาย

2. ศิลาหลักนี้เป็นหลักฐานที่จะให้เราสอบการสืบสันตติวงศ์นับแต่พระยาเมืองรายตั้งนครเชียงใหม่ได้อย่างดี เพราะคำารักษ์ปรากฏชัดเจนว่า พระยา กีอาน เป็นสุกพระยาพญา เป็นหลานพระยาคำฟู และเป็นเหลนพระยาเมืองราย กล่าวคือ นับแต่พระยาเมืองรายปฐมวงศ์จนถึงพระยา กีอานนั้น มีเพียง 4 รัชกาล และการสืบสันตติวงศ์ก็สืบโดยสายตรง คือ จากพ่อไปถึงลูก จากลูกไปถึงหลาน จากหลานไปถึงเหลน

3. ศิลารักษ์กลักนี้ยังมีประโยชน์ในการทดสอบเรื่องราวการแผ่พุทธศาสนาด้วยการเข้ามาอยังประเทศไทยได้อย่างดี กล่าวคือ ศิลาหลักนี้ได้ระบุไว้ว่า พระสุนนมหาเตรูเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปยืน 3 องค์ ตามแบบพระพุทธรูปยืนองค์เก่า ซึ่งประดิษฐานอยู่ด้านตะวันออกของวัดพระยีนนั้น ข้อความชี้นี้มีอยู่ในตำนานมูลศาสนาด้วย ศักราชก็ทรงกัน เมื่อเป็นชั้นนี้ หนังสือตำนานมูลศาสนาจึงนำเข้าถือ จากตำนานมูลศาสนาทำให้รู้ว่า ชนชาติไทยได้ตั้งรกรากเป็นปีกแผ่นอยู่ที่ lanana ประเทศ นับแต่พุทธศักราช 1600 แล้ว คดิวัฒนธรรม lanana ได้แผ่ลงมาอยังกรุงสุโขทัย และดินแดนส่วนอื่น ๆ ในประเทศไทย จนพุทธศักราช 1900 วัฒนธรรมสุโขทัยจึงสามารถแผ่ย้อนกลับไปยัง lanana ประเทศ

(คัดจากหนังสือศิลปกร ปีที่ 1 เล่ม 1 พ.ศ. 2500 หน้า 59-60)

7. ភាពຈາກສមុទ្រភាពໄតរភូមិបុរាណ ឧប័ណក្បង់នបុរី

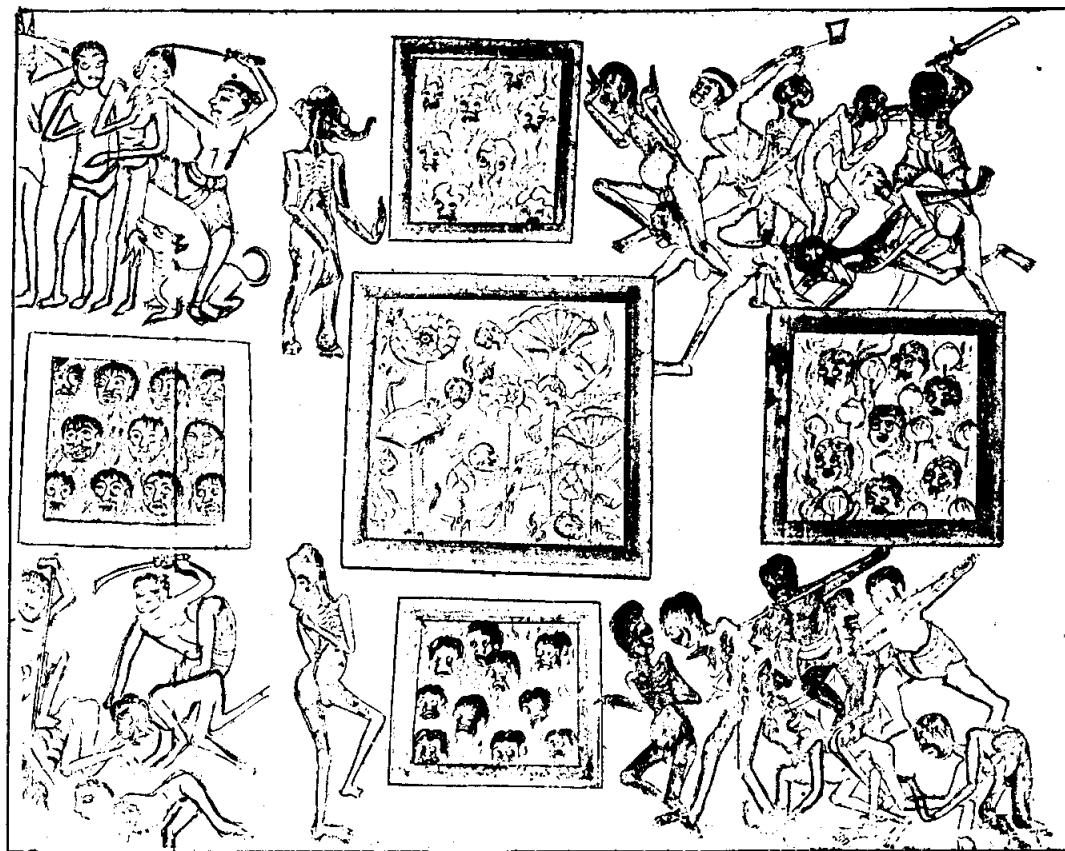
វិមានគ៉ែងឱ្យបុរាណ លោកស្រី ពិភពលោក ពិភពលោក ពិភពលោក ពិភពលោក ពិភពលោក

ยมโลก พญาymราชสอนถามเรื่องบุญและบาป

ลัญชีพนรก

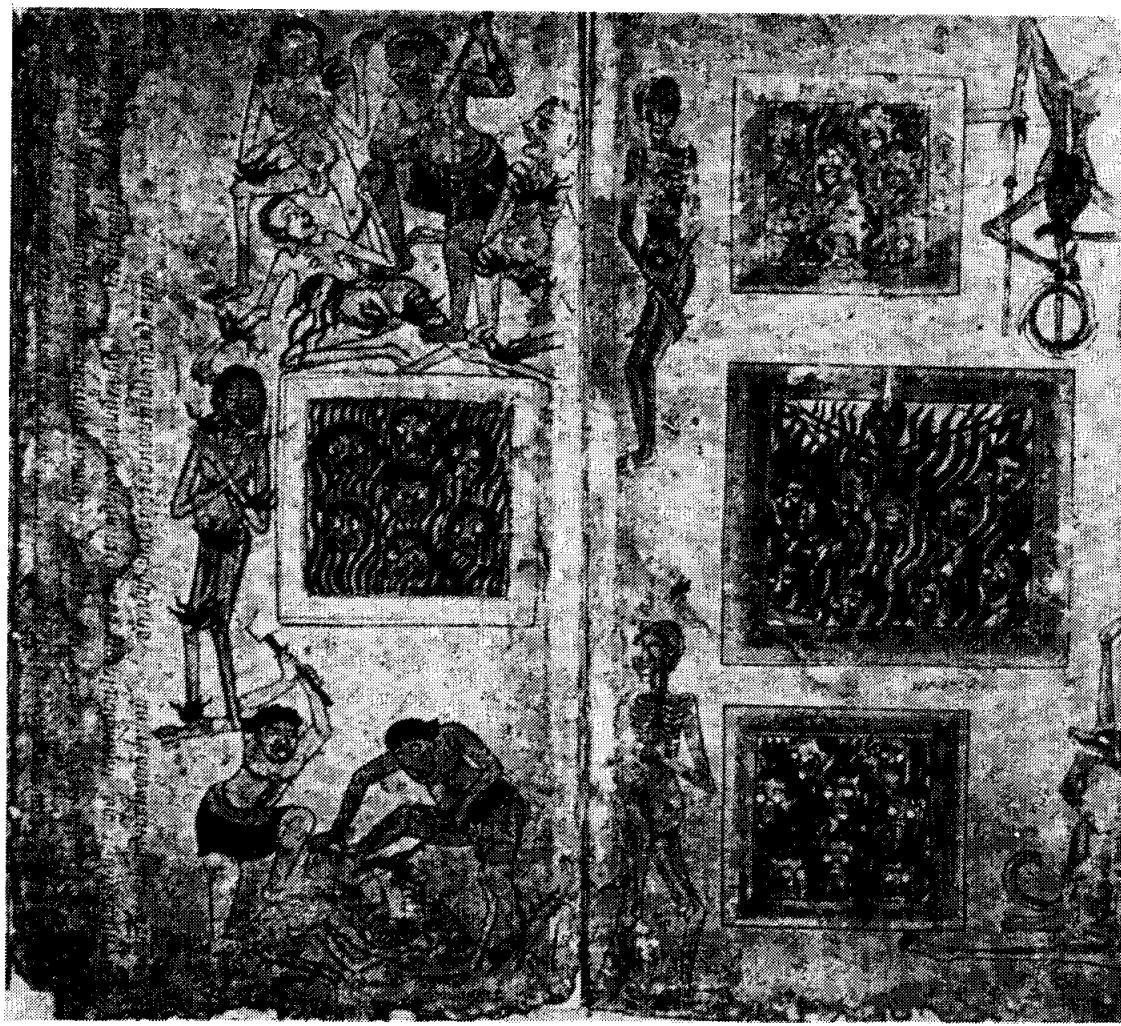
ໂຮງວນຮກ

ນຮກນີ້ຊື່ໂຮງວນຮກ ມີດອກບັວຮຸງເຮັດວຽກ ສັຕິວົກີດໃນດອກບັວນໜົມອູ່ເພີຍຄອ
ເພີຍເວາ ເພີຍເຂົ້າສັຕິວເຫຼັນໄຟ້ມີອູ່ໃນໂລກມນຸ່ຍ ພູດປັດ ເປັນພຍານເທິງ ກລ່າວໂທ່ງຜູ້ອື່ນ ຂຶງທຮ່ພຍ
ສິນເງິນທອງ ບັນເຮືອນໄວ່ນາ ລູກເມີຍຜູ້ອື່ນ ທຸລິງອາກໃຈຜົວໄປຄົບໝາຍ ຂາຍໄປຄົບທຸລິງເມີຍຜູ້ອື່ນ ຕາຍ
ໄປຕົກໃນນຮກນີ້

• ภูมิใจนี้เก็งๆ.... ใจชั้นนี้ดันนั่งเป็นตากอกฟ้าไว้ก็ไม่รู้ว่าจะไปยังที่ไหน....

ใจกันหนรอก

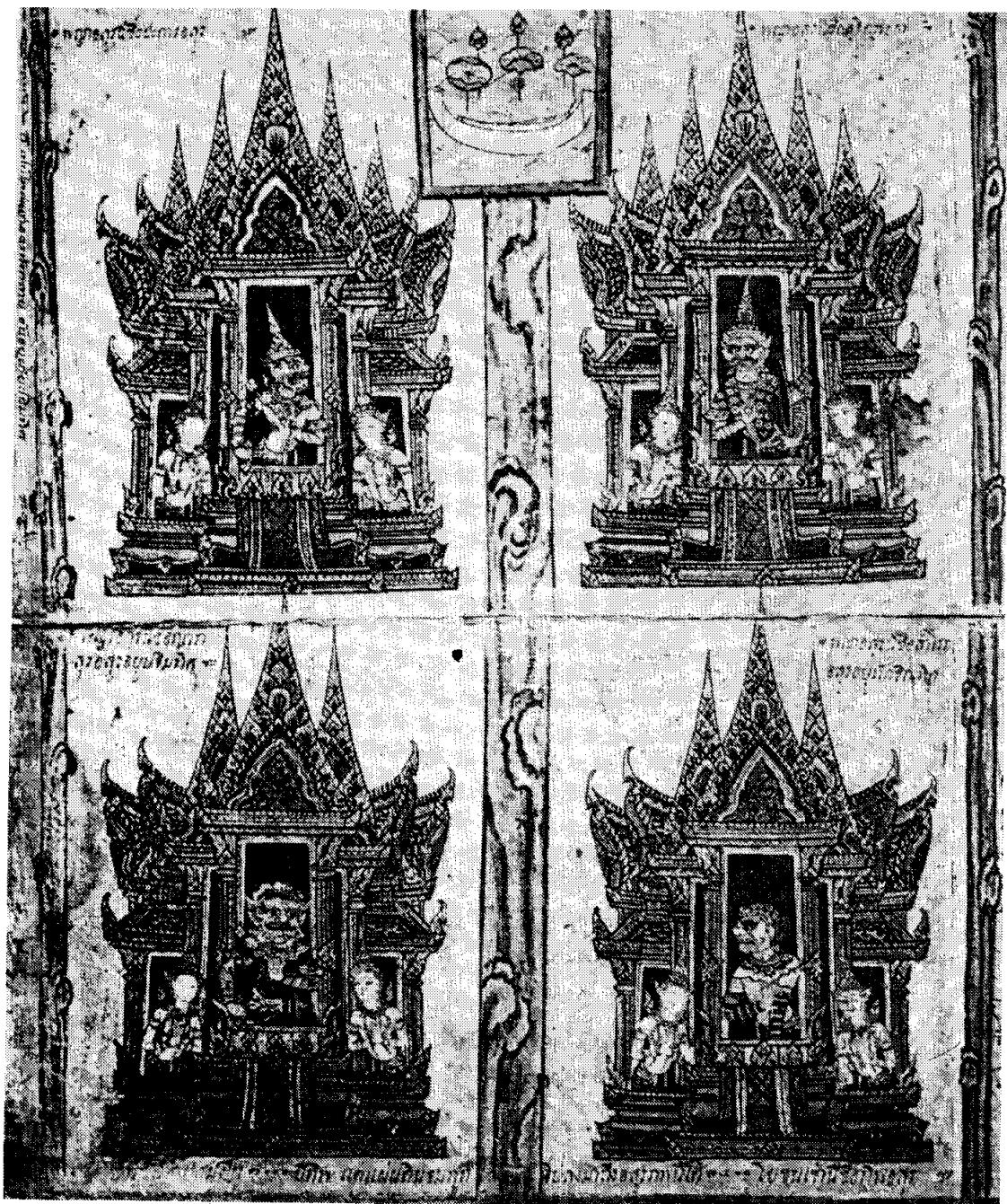

อเวจีนรก

อเวจีนรก ลูกรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟอยู่เป็นนิตย์ คนทำอนันตริยกรรม ๕ ทำลาย
พระพุทธรูป ทำลายเจดียฐาน ฆ่าลัตวกินขายเป็นนิตย์ ตายไปตกในนรกนี้

เปรคเมวิมานและเปรคต่าง ๆ

พิกพอดสูร

อสุรกาย 2 หมู่ ตัวย่อมหาเลือดเนื้อมีได้ เอาสากระลึกลิ่วตีกันอยู่ทุกเมื่อ

อสุรกาย

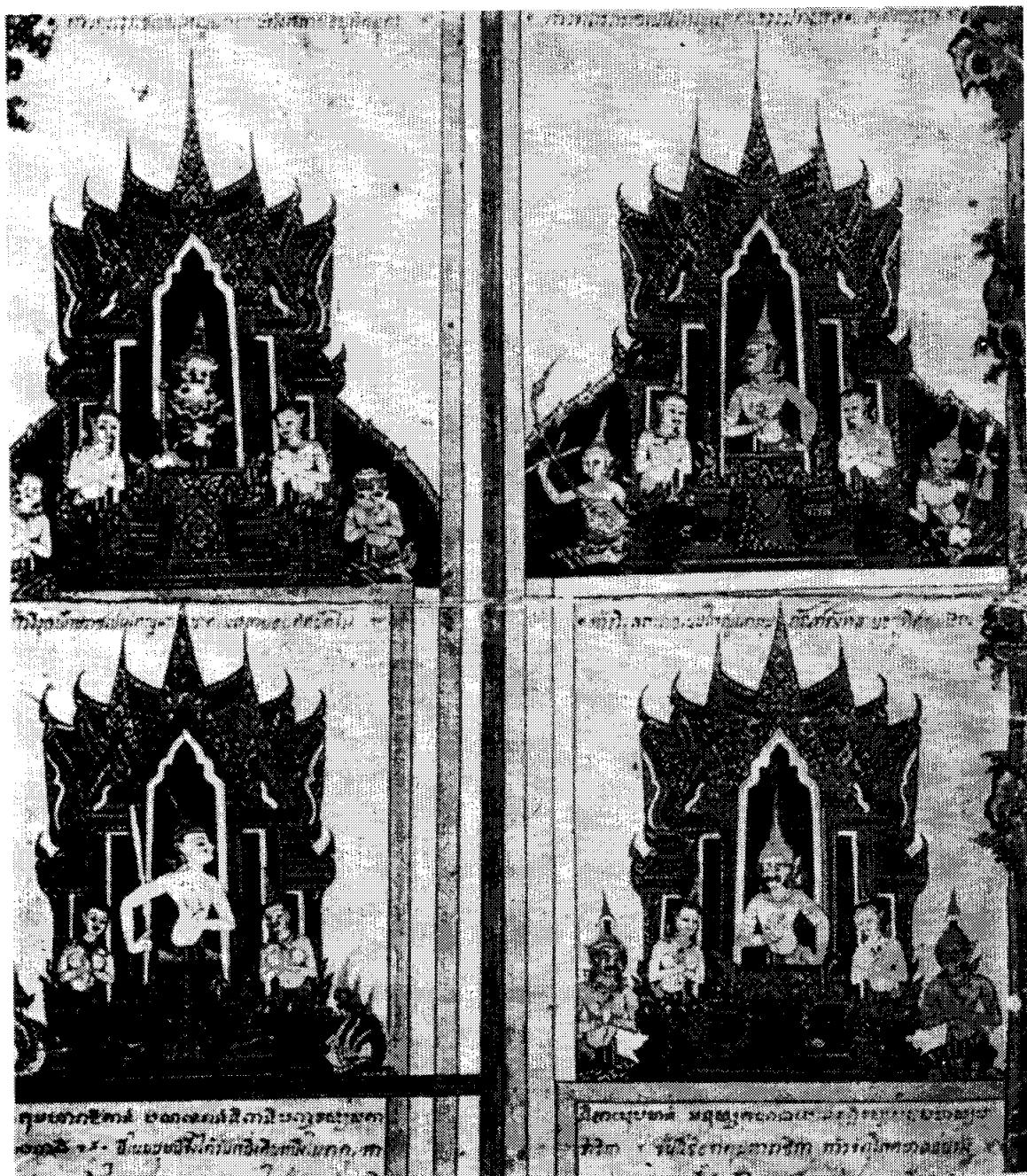
อสุรกาย 2 หมู่ ตัวย่อมหาเลือดเนื้อมีได้ เอาสากระลึกลิ่วตีกันอยู่ทุกเมื่อ

186

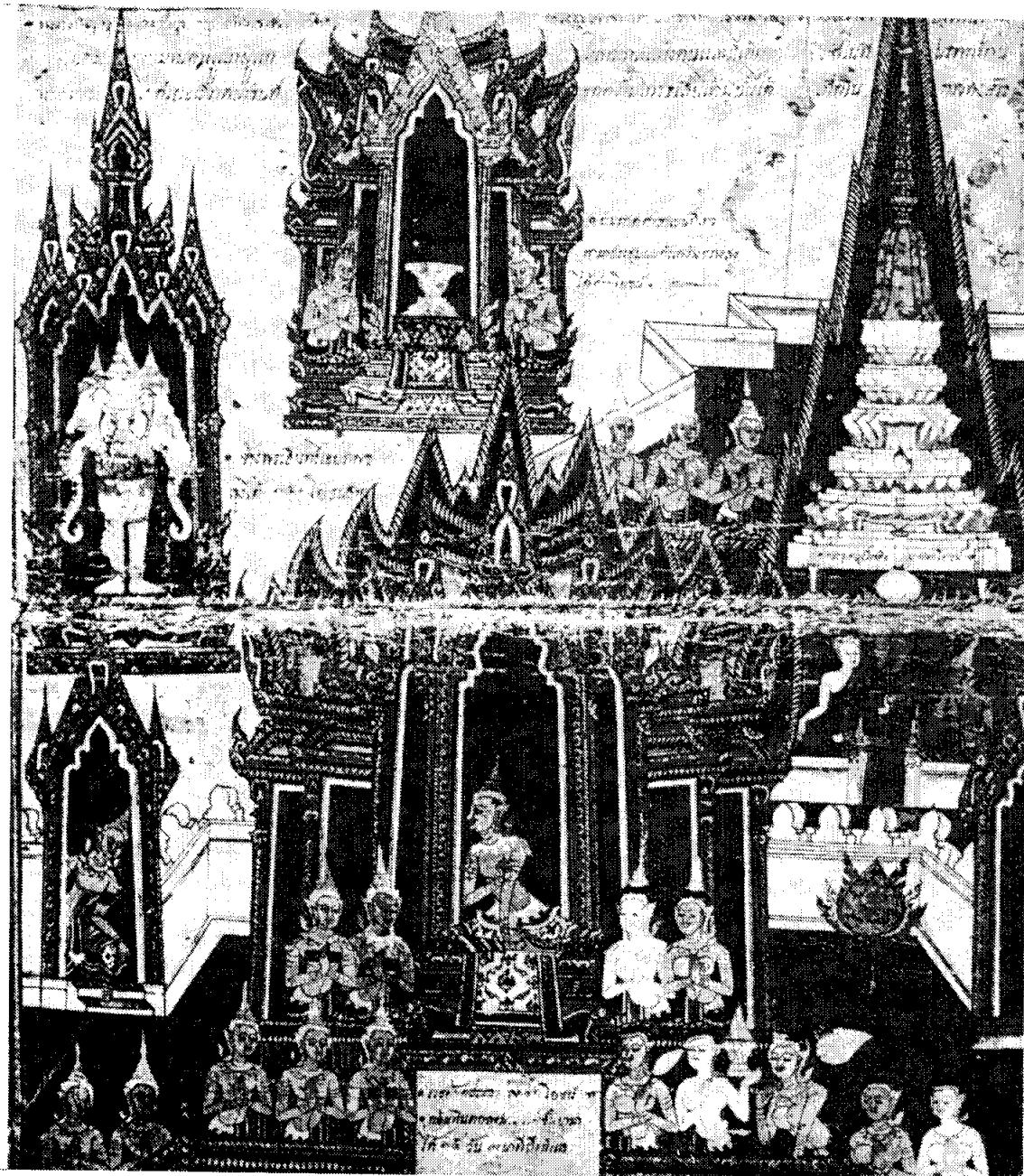
พระราชนครินทร์

TH 231

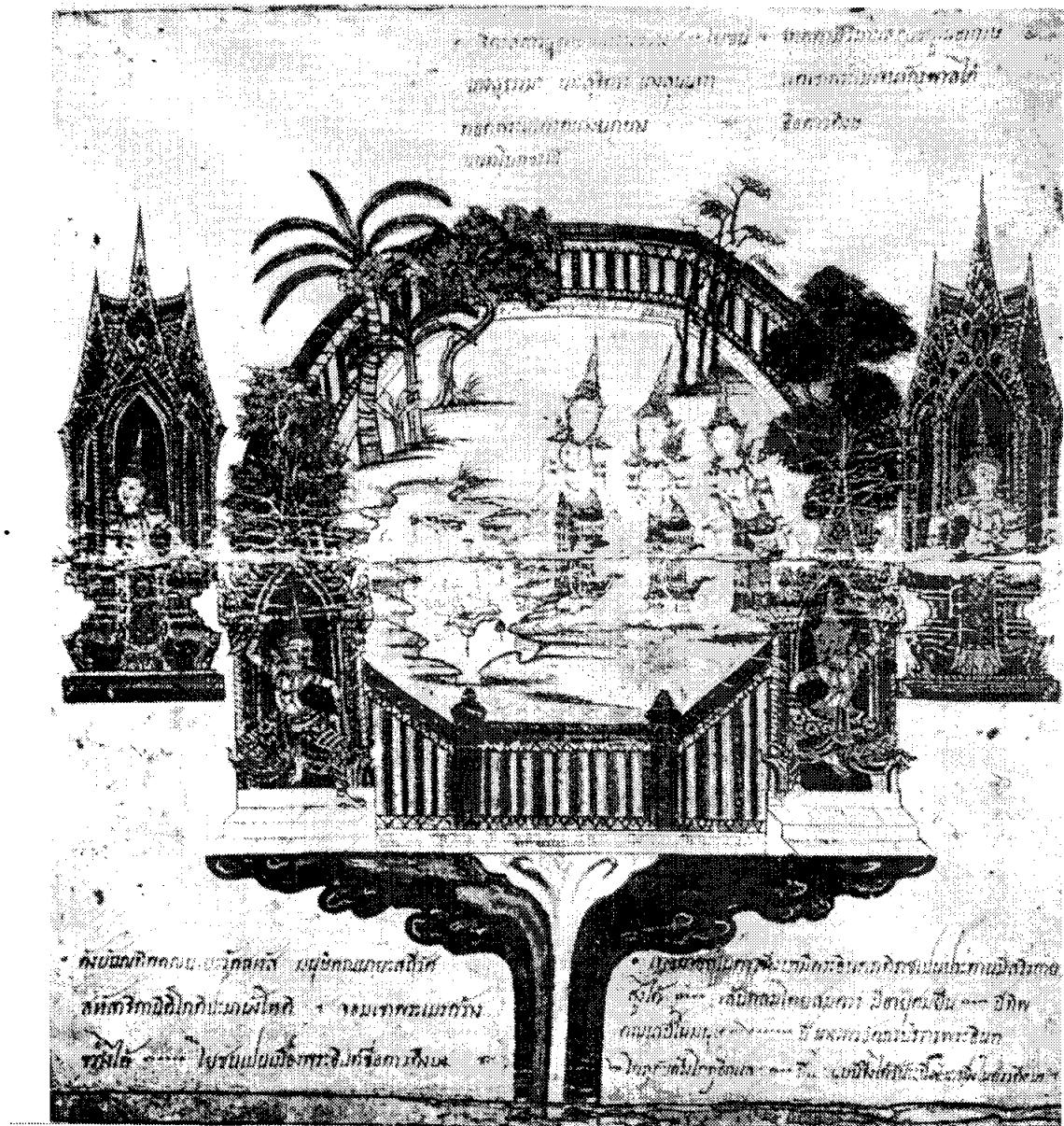

ผู้รักชื่นชาตุมหาราชิกา

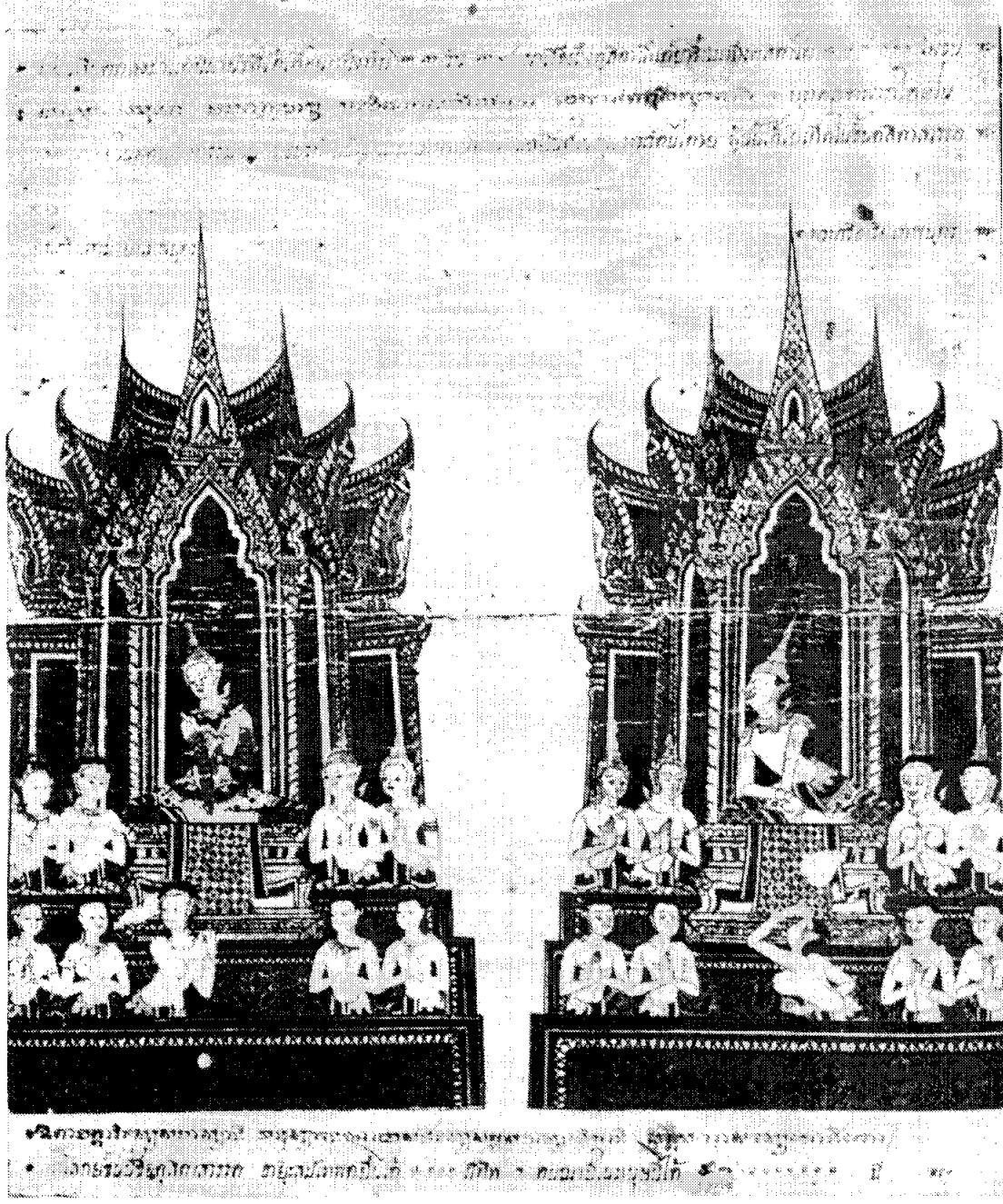
ท้าวโภกบาล ๔

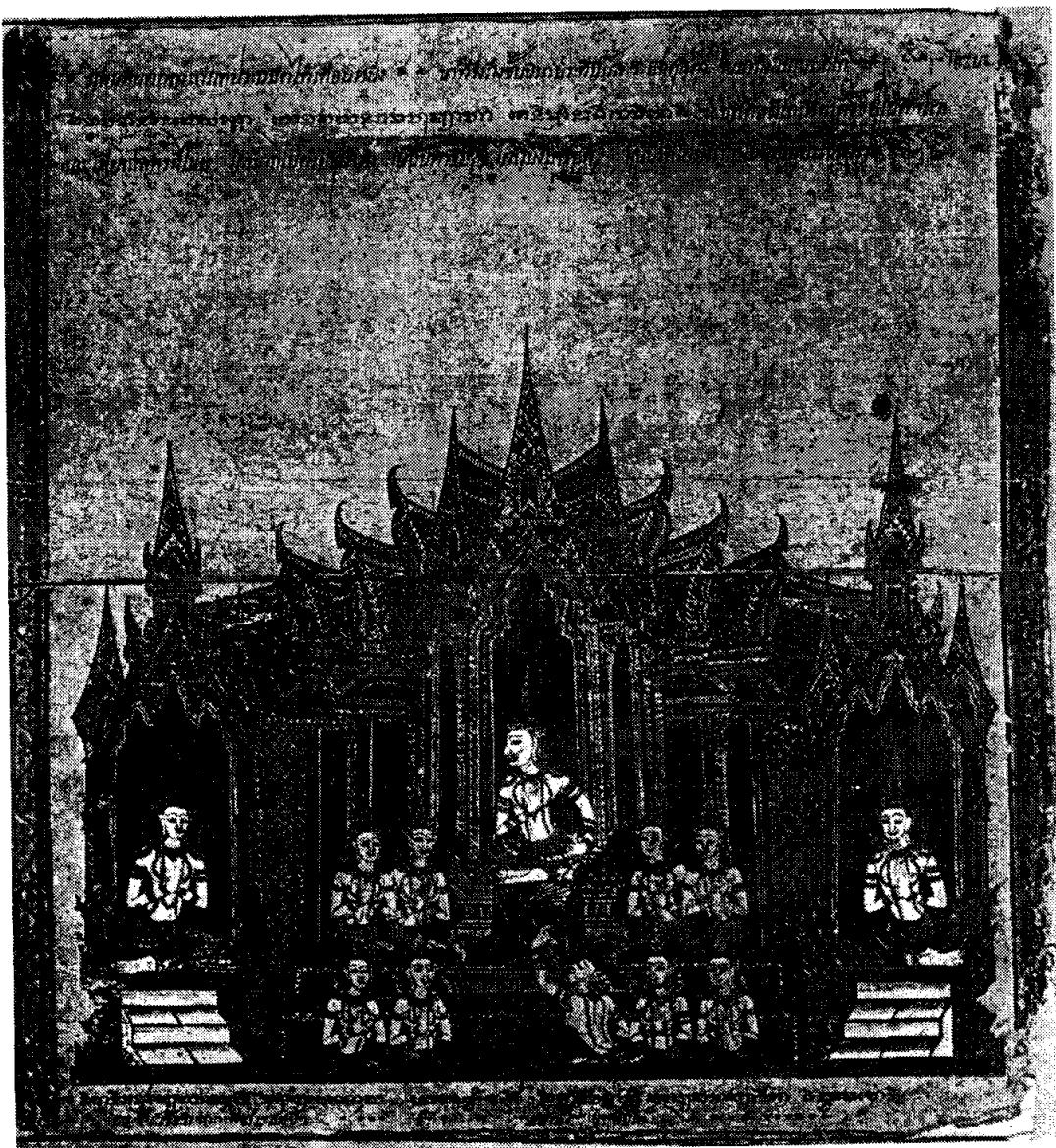
สรรคชั้นดาวดึงส์ มีช้างเอราวัณ สุธรรมาเทวสภากยศala
พระจุพามณเจดีย์ เวชยันดปราสาท และไม้ปาริชาติ

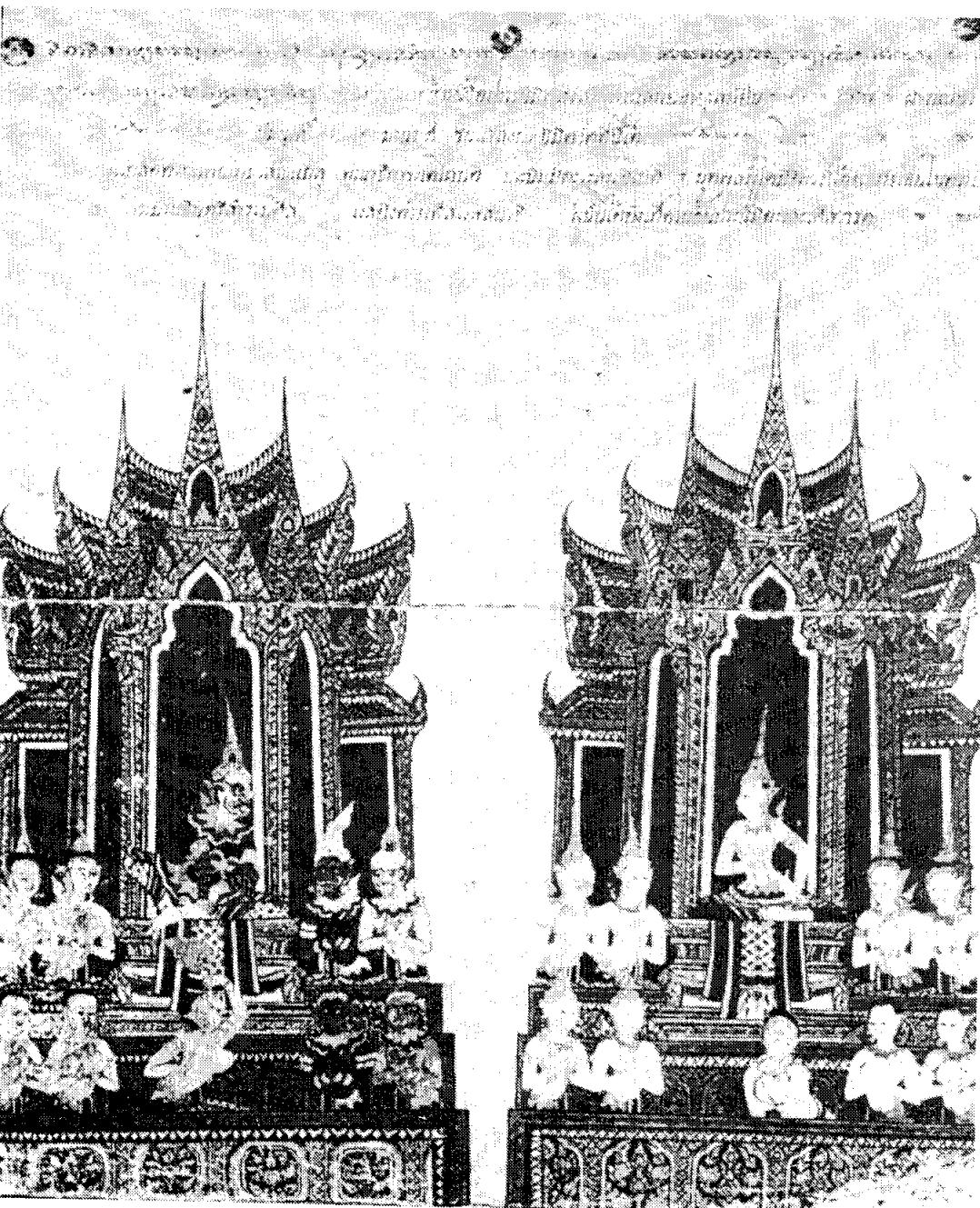
สวนจิตรา สรรศชั้นดาวดึงส์

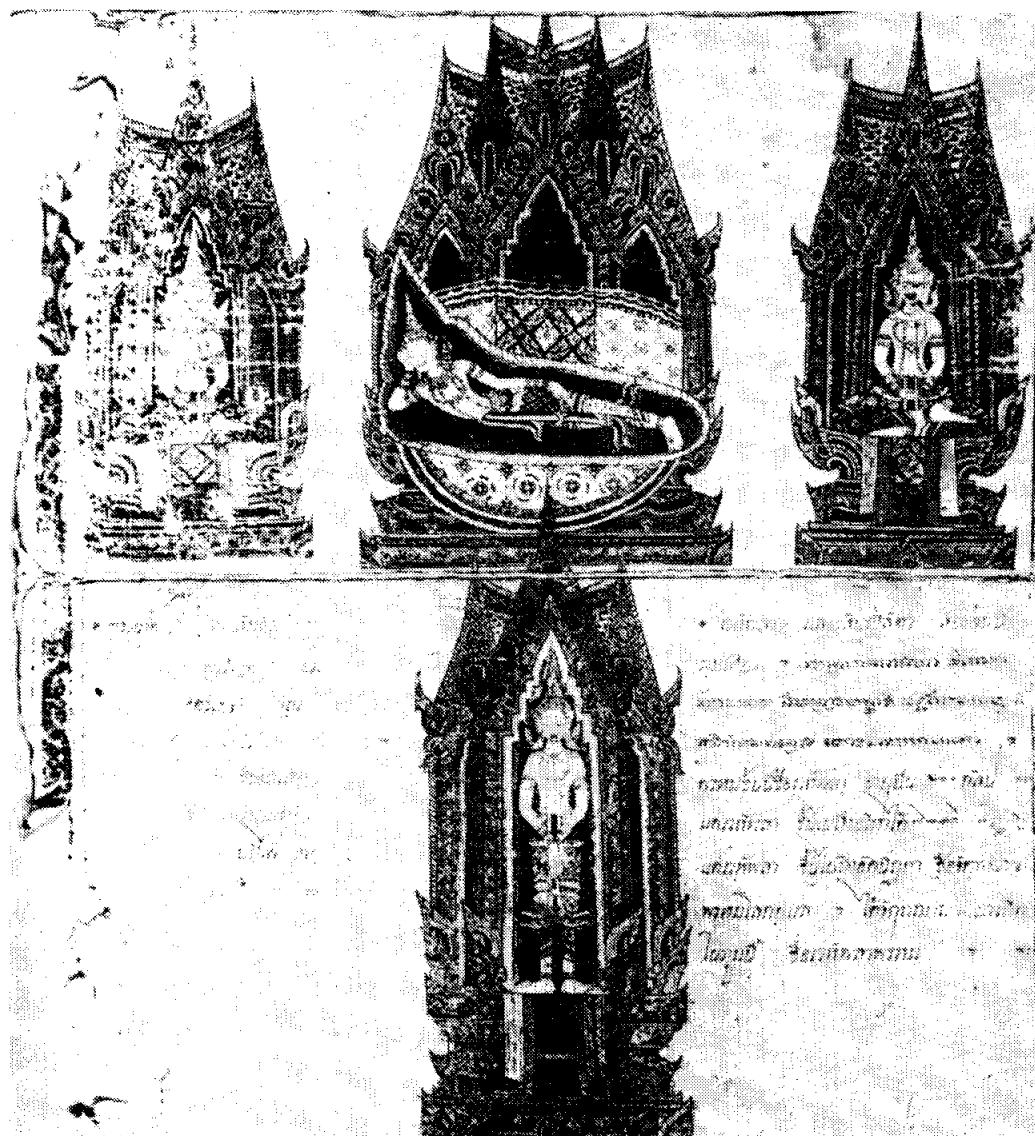
សរុបខ័ណ្ឌលិត

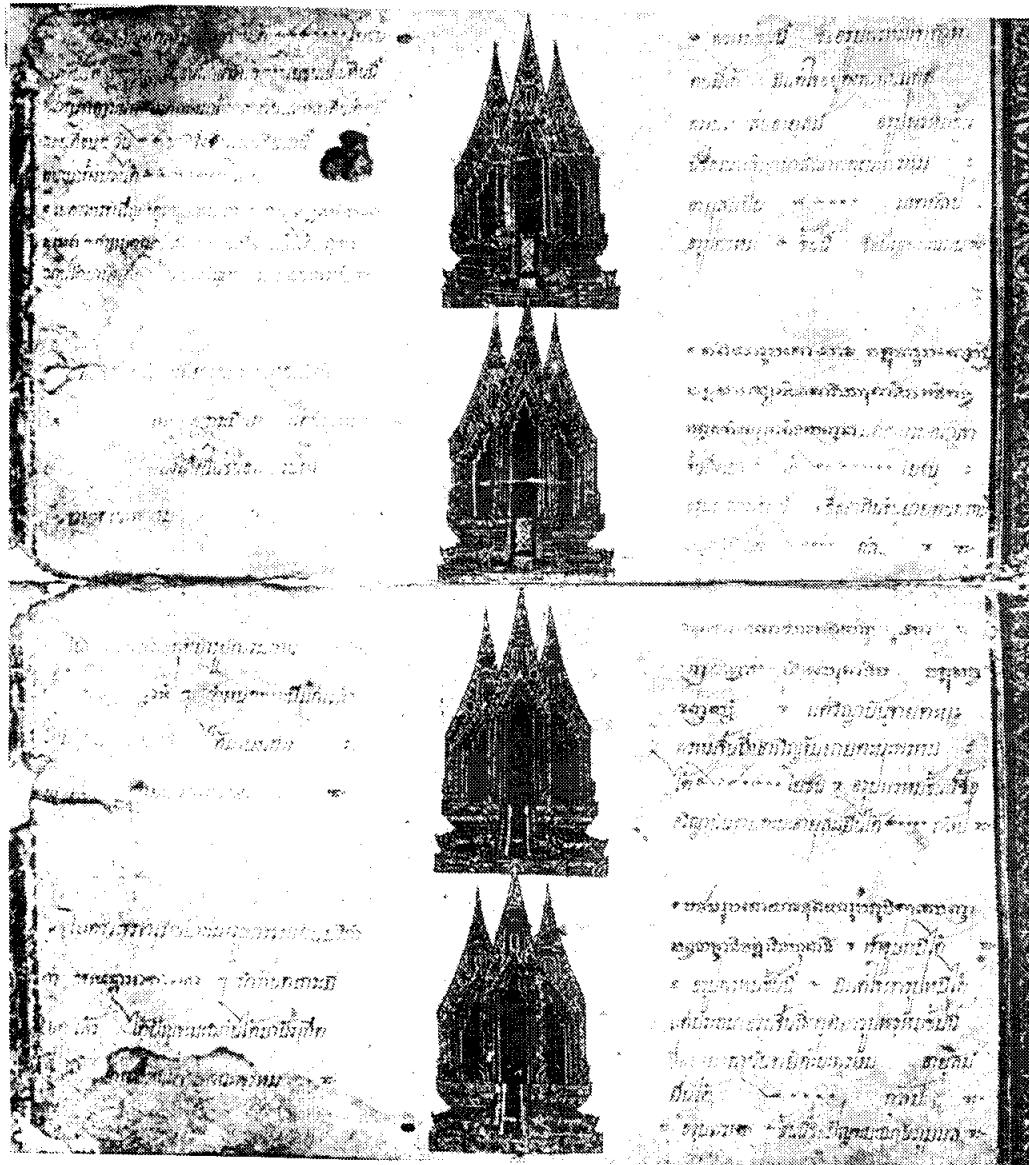
นิมมานรดีเทวโลก

សវារកចំណាំប្រពនិមិត្តវត្ថុ

พระมหาชิน จตุคกิจานภูมิ ชื่อ อัลจุญจ์ และ เวทปผลา

រូបរាង ៤

๐ พะ ๗ ปะนกต๊อก ๗๔. ไบชัน
ไหหนัก & ไบชัน ม้าชัยราชา. ค.
๙

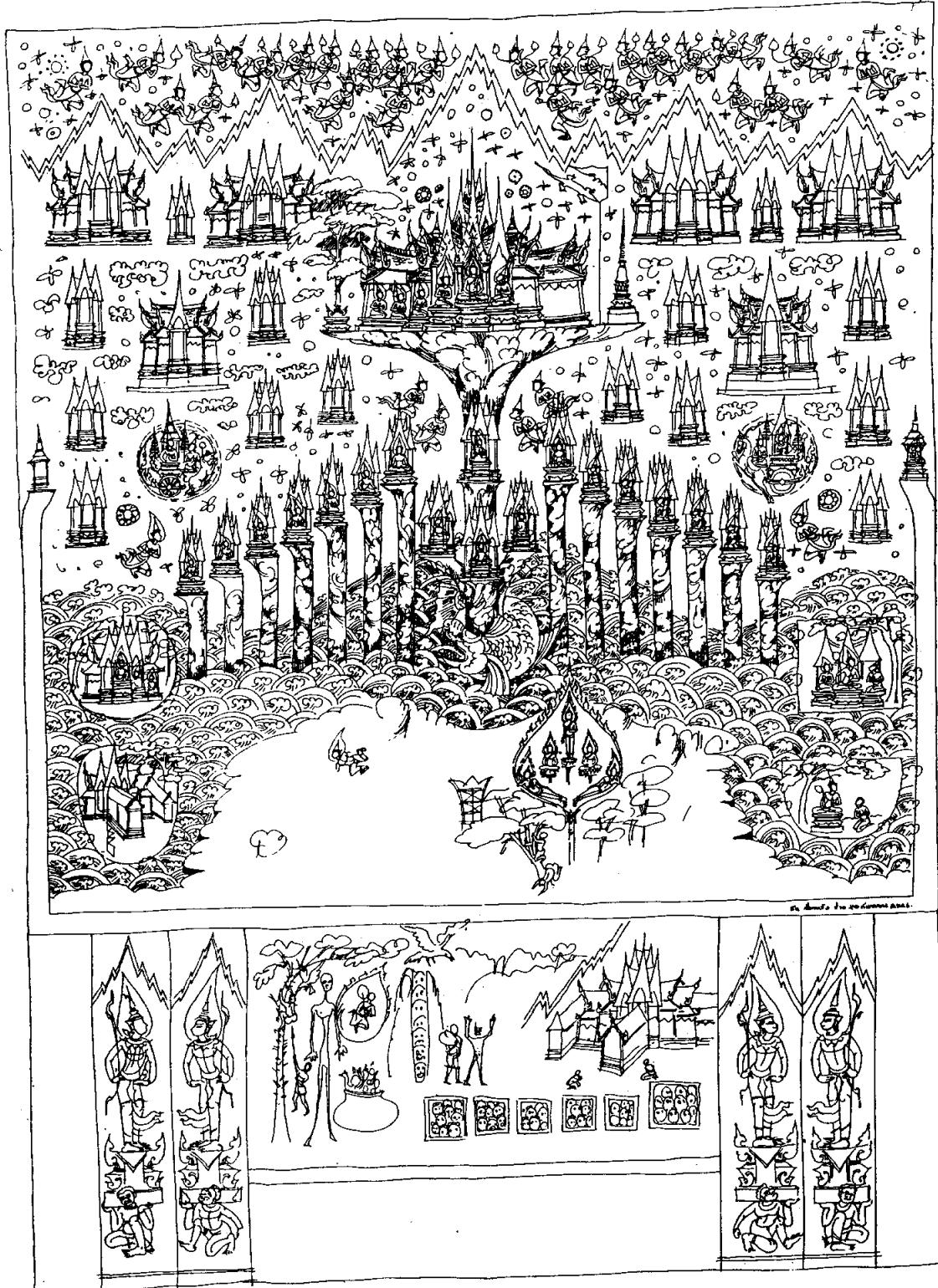
พระอาทิตย์

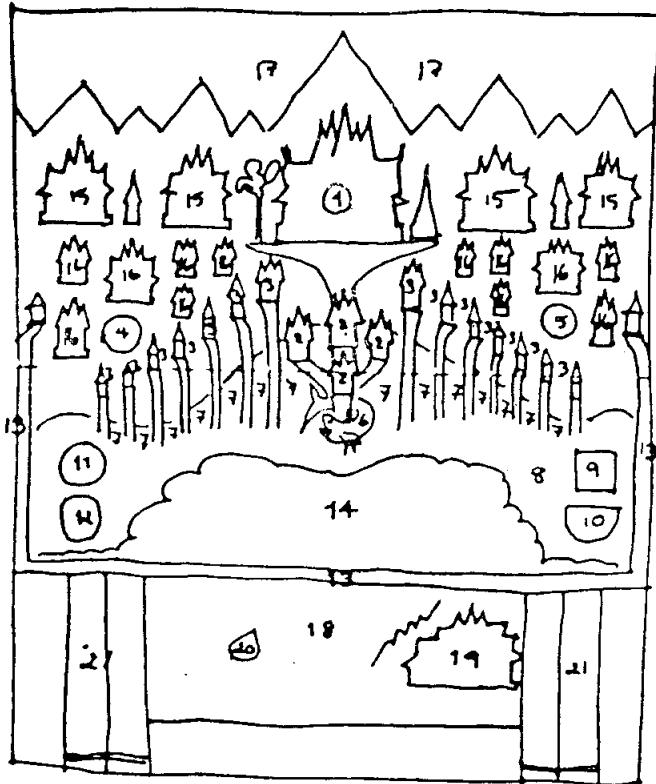

มหานครนิพพาน

มหานครนิพพาน ตามคติมหายานเรียกว่า เมืองสุขาวดี มีพื้นแผลนิดนึงรายด้วยทรายแก้ว สระโนกขรณี บริบูรณ์ด้วยน้ำเย็น เต็มไปกับดอกบัวนานอยู่มีชาด หมู่แมลงภู่เคล้าเสสรืบว และหมุ่นกุยง นกจะเรียน นกจากพรา ก และราชหงส์แดง ราชหงส์ขาว มาร้องไห้เรา ทุกเมื่อ

ภาพจักรวาล

ภาพลายเส้นไตรภูมิ

๑. เช้าพระสุเมรุ
๒. วิมานท้าวจตุโลกบาล
๓. สัตตบวรกัณฑ์
๔. สุริยะเทพบุตร
๕. อันตรกเทพบุตร
๖. ปลาอาอนนท์
๗. กะเลสีกันดร
๘. มหาสมุทร
๙. อุตรกรุกวีป
๑๐. บูรพวิเทหกวีป
๑๑. อมรโคขานทีวีป
๑๒. ชนพุกสวีป
๑๓. กําแพงจักรวาล
๑๔. บริเวณนี้เขียนเป็นป่า
พินพานต์และเมืองใน
สมัยพุทธกาล มักจะ

เขียนภาพเล่าเรื่องเวลา-
สั้นหรือชาดกัณฑ์หิน-
พานต์ หรือเขียนพุทธ
ประวัติตอนแสดงยมก-
ปภีหริริย

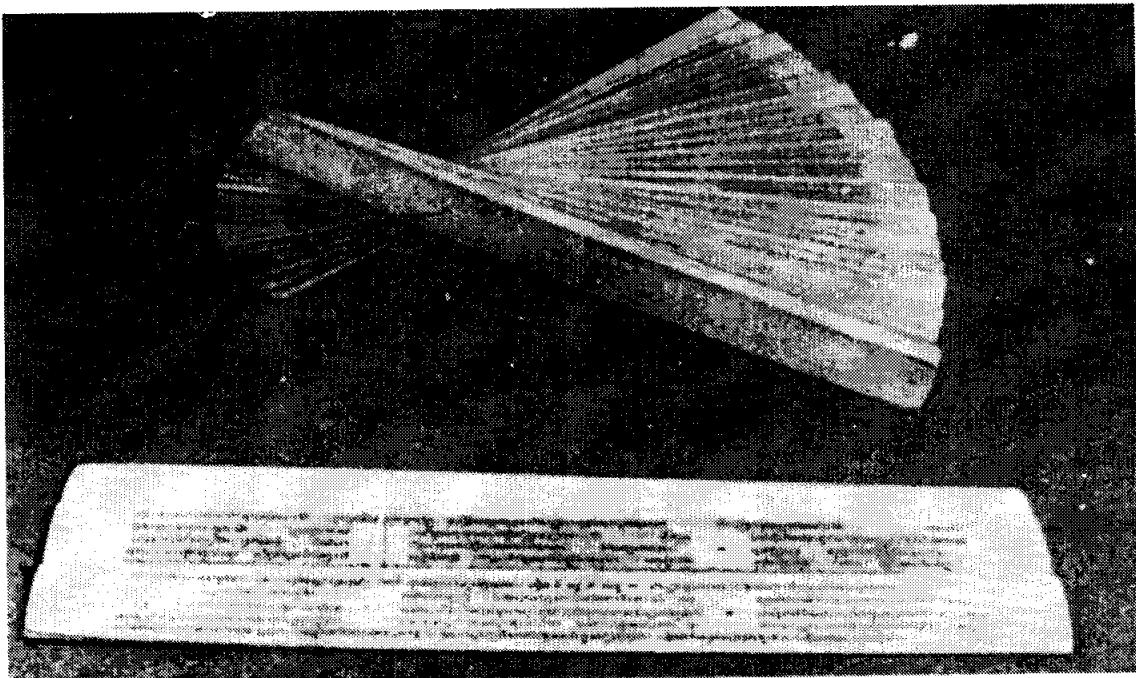
๑๕. เช้าใจว่าซ่างเขียนคงด้อง
การหมายถึงอรูปพระมหสี
๑๖. เช้าใจว่าซ่างเขียนคงด้อง
การให้เป็นวิมานของ
พระมหาสีห (พระมหาสีห
มีรูป ๑๖ ชั้น)
๑๗. เทวดา นักสิทธิ์ วิทยานาร
เหงาманมัลการพระ-
- พุทธเจ้า
๑๘. ชากเมืองนรก
๑๙. ปราสาทพระยามกำลัง
ตัดสินมนุษย์บ้าป

๒๐. พระมาลัยเทาะใบโปรด
มนุษย์ที่ทันทุกปีวันนา
อยู่ในนรก

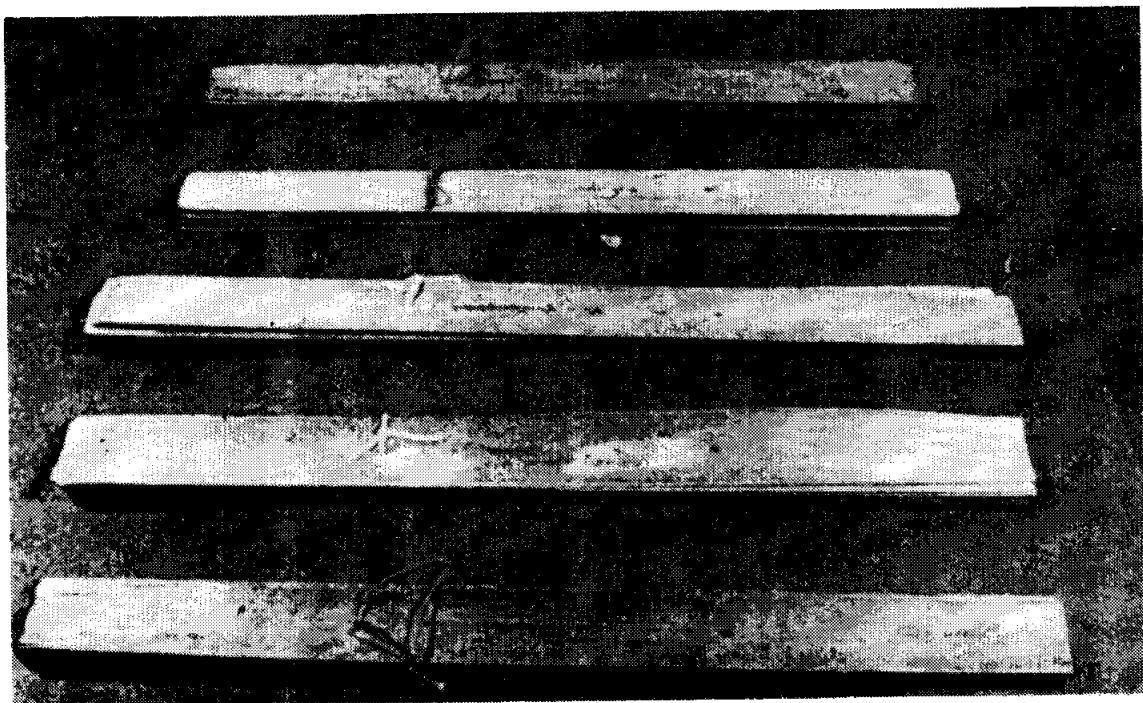
๒๑. ทวารบาล

หมายเหตุ: จากภาพจักร-
วาลกานนี้ไม่ได้คัดลอกจาก
ผนังด้านหลังพระพุทธชูป
ประชานในอุโบสถของวัดใด
วัดหนึ่งโดยเฉพาะ ได้ซึ่งนี่เป็น
แบบประมวลจากหลาย ๆ วัด
นารมอยู่ในภาพเดียวกัน วัด
ที่ใช้เป็นหลักในการประมวล
นี้ วัดคุสิกรรม (ชลบุรี) วัด
สุวรรณาราม (ชลบุรี) วัด
ราชสิกธาราม (ชลบุรี) และ
วัดใหญ่อินทราราม (ชลบุรี)

ภาพ ต้นฉบับไตรกูมิ

ต้นฉบับ ใบลาน เรื่อง ไตรกูมิ

ต้นฉบับใบลาน เรื่อง ไตรกูมิกตา
ฉบับพระมหาชัย วัดปากน้ำ จารสมัยกรุงธนบุรี